UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT ION CREANGĂ DIN CHIȘINĂU

FACULTATEA ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI
CATEDRA PEDAGOGIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR

MUNTEANU TAMARA

EXPLORAREA TEXTULUI LITERAR ȘI NONLITERAR ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

COMPENDIU

CHIȘINĂU, 2024

Aprobat în ședința Senatului Universității Pedagogice de Stat
„Ion Creangă” din Chișinău, proces-verbal nr. 11 din 29.04.2024

Autor: MUNTEANU Tamara, doctor, lector universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Recenzenţi:
Mariana MARIN - doctor, conferențiar universitar,
Universitatea de Stat din Moldova.
Silvia GOLUBIȚCHI - doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău;

**DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAŢIONALE A CĂRŢII
DIN REPUBLICA MOLDOVA**

Munteanu, Tamara.

Explorarea textului literar şi nonliterar în învăţământul primar: compendiu / Munteanu Tamara; Universitatea Pedagogică de Stat "Ion Creangă" din Chişinău, Facultatea Ştiinţe ale Educaţiei, Catedra Pedagogia Învăţământului Primar. – Chişinău : [S. n.], 2024 (CEP UPSC). – 100 p. : fig., tab.

Bibliogr. la sfârşitul paragrafelor. – [100] ex.

ISBN 978-9975-46-985-2.

37.091:821.135.1.09:373.3(075.8)
M 95

Tipar executat la Centrul Editorial-Poligrafic al Universității
Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău,
str. Ion Creangă, nr. 1, MD-2069

CUPRINS:

1. GENERAL ȘI PARTICULAR ÎN RECEPTAREA MESAJULUI SCRIS 5
1.1. Textul: concepte, funcții 5
1.2. Elemente de teorie literară în baza textului.....11
1.2.1. Speciile genului epic 13
1.2.2. Personajele literare.....21
1.2.3. Moduri de expunere în opera literară.....23
1.2.4. Speciile genului liric 25
1.2.5. Elemente de versificaţie (prozodie) 27
1.2.6. Categoriile semantice.....28
1.2.7. Mijloacele artistice (figurile de stil).....34
1.3. Calitățile citirii și mijloacele formării lor 39
1.4. Procedee și tehnici de citire – citirea multiplă.....54

2. ASPECTE TEORETICE ȘI METODOLOGICE ÎN ÎNVĂȚAREA TEXTELOR LITERARE LA NIVELUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR 59
2.1. Modalități de abordare a textelor narative (epice). Lectura explicativă.....59
2.2. Metode și procedee folosite în abordarea textelor narative....65
2.2.1. Particularități ale studierii textelor cu conținut istoric.....72
2.2.2. Specificul studierii fabulelor la nivelul primar de învățământ.....76
2.2.3. Explorarea textelor cu accente lirice în clasele primare 79

3. ASPECTE TEORETICE ȘI METODOLOGICE ÎN ÎNVĂȚAREA TEXTELOR NONLITERARE LA NIVELUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR 88
3.1. Textul nonliterar informativ în clasele primare 91
3.2. Textul nonliterar funcțional în clasele primare.....94

Lucrarea *Explorarea textului literar şi nonliterar în învăţământul primar* oferă studenţilor programelor de studii superiore de licență în *Pedagogia învățământului primar* suport de învățare la unitățile de curs *Conținuturi literare în învățământul primar, Didactica limbii și literaturii române I-III*, precum și în cadrul stagiilor de practică pedagogică. Aceasta propune concepte necesare proiectării și relizării cu elevii de vârstă școlară mică a lecturii înțelese ca act decodificator, ca exercițiu de analiză și sinteză logică, ajutând studentul, viitor învățător, să se raporteze reflexiv, critic și creativ la text.

Compendiul *Explorarea textului literar și nonliterar în învățământul primar* oferă studenților contexte de valorificare și integrare a conținuturilor teoretice, precum și activități de reflecție, care derivă consecvent și sunt structurate corespunzător conținuturilor reflectate în lucrare.

În lucrare, totodată, este valorificată interdisciplinaritatea, o abordare fără de care fundamentele didacticii particulare nu se pot construi. Se demonstrează astfel legătura dintre învăţământul universitar şi cel preuniversitar, colaborarea care este de dorit între cei care-i formează pe viitorii dascăli şi dascălii deja existenţi. E un drum cu două sensuri, iar circulaţia informaţiei în aceste două sensuri nu face decât să menţină cadrul didactic în devenire într-un permanent contact cu realitatea şi astfel să-i faciliteze inserția în meseria pe care şi-a ales-o.

Autoarea

1. GENERAL ȘI PARTICULAR ÎN RECEPTAREA MESAJULUI SCRIS

1.1. Textul: concepte, funcții

Textul (din fr. *texte*, lat. *textus* – ţesătură, întocmire, alcătuire) constituie un ansamblu finit și structurat de semne care propune un sens, adică are un început și sfârșit, formează o entitate autonomă și este dotat cu o organizare internă bine definite [5, p. 66; 6, p. 469].

Alte caracteristici ale textului:

- Textul ca *suport al lecturii* cuprinde toate categoriile textuale, indiferent de statut (literar sau nonliterar) și indiferent de modul de expunere dominant (descriere, narațiune) sau de tipul de girare a discursului (monolog sau dialog).
- Textul ca loc al *practicării lecturii*: lectura se cuantifică din punct de vedere cantitativ (contează în primul rând cât citesc elevii și în al doilea rând calitatea textelor citite).
- Textul ca *creaţie literară*. Cuprinderea textului literar de către elevi implică *înţelegerea integrală a textului*, *analiza* şi *interpretarea* lui [p. 262-264].
- Textul reprezintă *atitudinile autorului*, care se manifestă în propriile trăiri faţă de lume, faţă de valorile umane, atitudini care evidenţiază anumite concepte de viaţă, crezuri, idealuri, convingeri [7, p.7].
- Textul - secvenţă lingvistică scrisă sau vorbită, care formează o unitate comunicaţională.
- Textul, fiind o noţiune cuprinzătoare, ea include, practic, orice mesaj verbal: o conversaţie între două sau mai multe persoane, un discurs, un interviu etc. [1, p. 56].
- Mesajul textual nu poate fi privit izolat, ci doar în cadrul comunicării umane.

- Textul are un *suport material* (hârtia, scoarţa de copac, piatra, pânza, partitura, discul electronic etc.).
- Textul instituie un *sistem de corelaţii*:
  a) *intratextualitatea*, ca raporturi inter–elemente constitutive;
  b) *intertextualitatea* (între text şi alte texte exterioare lui), specifică textului artistic.

Textul reprezintă sursa validă de informaţii, pe care elevul o asimilează atât la disciplina Limba și literatura română, cât și la alte discipline. Textele incluse în manualele școlare oferă informații de reflecție, analiză, de interpretare [8]. Conform Curriculumului național pentru învățământul primar, una dintre competenţele specifice disciplinei Limba și literatura română din clasele primare este *Receptarea textelor literare şi nonliterare prin tehnici de lectură adecvate, dând dovadă de citire corectă, conştientă, cursivă şi expresivă* [3].

Se cunosc mai multe ***tipuri de texte***:

- *texte orale* (a căror geneză este concomitentă cu rostirea lor);
- *texte scrise* (cele literare/nonliterare, articole etc.);
- *texte narative* (caracterizate prin modalități de povestire);
- *texte descriptive* (caracterizate prin activități de descriere);
- *texte poetice* (bazate pe mijloace artistice);
- *texte dialogate* (caracterizate prin succesiunea întrebare-răspuns, schimbul de replici) etc. [5, p. 67].

Selectarea textului se face în funcţie de vârstă, ţinându-se cont de accesibilitate (mărimea textului potrivit vârstei cititorului, număr corespunzător de personaje, acţiune simplă pentru a putea fi reţinută, ponderea acordată descrierilor etc.); în funcție de tematica abordată; de gradul de dificultate al textului şi nivelul de performanţă al elevilor. Iar studierea textului literar se bazează pe etape distinctive, care se deosebesc în dependenţă de genul şi specia literară.

În clasele primare se utilizează diferite texte din punct de vedere al conținutului și al organizării [ibidem]:

- texte literare cu conținut epic;
- texte literare cu conținut liric;
- texte cu conținut istoric;
- texte de lirică peisagistică;
- texte cu conținut științific.

Studierea textelor la nivelul primar de învățământ se poate realiza sub diverse forme:

- texte prezentate în manualele de bază;
- texte de lectură intercalate între textele de bază;
- lecturi suplimentare recomandate de profesor [2; 5, p. 68].

Textul literar se suprapune conceptului de operă literară prin următoarele ***caracteristici*** [10, p. 191; 2]:

- Este o modalitate de cunoaştere subiectivă a realităţii obiective/umane.
- Are subtext emoţional şi valoare estetică.
- Limbajul artistic (al literaturii artistice) îi lasă scriitorului o libertate deplină faţă de normele limbii; teoretic, el poate folosi, într-un text, toate formele de manifestare ale limbii române: neologisme, limbaj regional, popular etc.
- Limbajul artistic, specific textului literar, este reprezentat printr-o suită de mijloace artistice, precum personificarea, repetiţia, enumeraţia, inversiunea etc.
- Textul literar se adresează, în primul rând, afectivităţii şi sensibilităţii cititorului.

Disciplina școlară Limba și literatura română are la bază modelul comunicativ-funcțional, care include, în mod prioritar, dezvoltarea celor patru ***deprinderi integratoare***: *înțelegerea după auz, vorbirea, lectura și scrierea* [4]. Aceste patru deprinderi integratoare se formează pe tot parcursul nivelului primar de învățământ.

Textele literare, propuse pentru studiere la nivelul primar de învățământ, vor urmări formarea următoarelor ***valori:***

- *Valori general-umane*, care sunt valorile fundamentale ale omenirii: Viaţă, Adevăr, Frumos, Dreptate, Libertate, Sacru etc.
- *Valori specifice naţionale*: ţară, popor, simbolica statutului (imn, stemă, drapel), limba română, conştiinţa naţională, istoria naţională, cultura naţională, credinţă, tradiţii, arta populară etc.
- *Valori educaţionale* stabilite pe dimensiunile educaţiei: intelectuale, morale, estetice, fizice, tehnologice etc.
- *Valori colective*: ale clasei, ale grupului de elevi, ale grupurilor sociale/prosociale, ale familiei etc.
- *Valori individuale,* care sunt definitorii pentru orice fiinţă umană: identitatea, familia, credinţa, prietenii, educaţia, preferinţele, dragostea, cariera, timpul liber, integritatea, demnitatea, igiena personală, stilul individual, sănătatea, imaginea de sine, gândirea critică, autodisciplina etc. [ibidem].

Cercetătorul Vl. Pâslaru [11] susține că elevii din clasele primare își formează în baza textului literar studiat:

• *cunoştinţe literare-lectorale*: elementele comunicaive ale limbii, drept material de construcţie a lecturii (fonem, grafem, cuvânt, enunţ); semnificaţia cuvintelor; structura operelor epice studiate; mesajul operelor studiate/citite independent (stări afecive, trăsăturile morale ale personajelor, tablouri, acţiune, idei); cunoşinţe lectorale (despre acivitatea de lectură) ş.a.;

• *capacităţi literare-lectorale*: lectura textelor cu voce tare; lectura expresivă: dicţia clară; imaginarea tabloului, personajului, fenomenului descris în textul literar; aprecierea fenomenelor, faptelor descrise; marcarea limbajului poetic; caracterizarea tablourilor, evenimentelor /acţiunilor şi personajelor; analiza literară elementară; comentarea unor elemente ale limbajului şi a mesajului operei literare; concluzionarea şi stabilirea ideii principale a operei; povestirea textului; intitularea fragmentelor;

elaborarea planului; repovestirea textului (amănunţită, după plan, selectivă); creaţii literare personale (poezioare, fabule, povestioare) etc.

- *atitudini:* expresivitatea lecturii; dorinţa de lectură; plăcerea lecturii; trăiri afective în legătură cu personajele operei; tablourile din viaţa oamenilor şi din natură, cu flora şi fauna ca componente ale spaţiului existenţial descris în operă etc. Textul literar este prin excelență generator de atitudini [8].

Totodată, orice text literar contribuie la dezvoltarea proceselor cognitive, dezvoltă competenţe de comunicare, îi formează pe elevi şi le satisface curiozitatea de a cunoaşte ceea ce-i interesează. Ţinem să menţionăm că ***textul literar*** este, în primul rând, un obiect estetic: *un mesaj de idei, concepţii, sentimente şi este apreciat, mai întâi de toate, pentru valoarea sa artistică. Este un text prin care autorul îşi propune să impresioneze şi să emoţioneze cititorii, exprimându-şi propriile gânduri, idei şi sentimente, prin folosirea unui limbaj artistic, puternic marcat de subiectivitate* [1 p. 22].

A-i învăța pe elevi să învețe, înseamnă, în primul rând, a-i învăța cum să folosească o carte, începând cu studiul textelor din manualele școlare. *„Există o adevărată prăpastie între a ști să citești și a ști să înveți, a ști să exploatezi lectura, adică să te slujești cum trebuie de acest mijloc specific, care este* ***textul tipărit****”.* De aceea este necesară o activitate sistematică pentru a forma la elevi deprinderea de a studia, de a ști să lucreze asupra unui text, pentru a-i înțelege multiplele lui valențe [12, p. 142].

Activități de reflecție:

- Definiți noțiunea de text/text literar;
- Numiți cele patru deprinderi integratoare prevăzute de modelul comunicativ-funcțional.

- Precizați valorile formate prin intermediul textelor literare, propuse pentru studiere la nivelul primar de învățământ.
- Argumentați, în 4-5 enunțuri, importanța studierii textelor literare în clasele primare.

Bibliografie:

1. AXINTE, E. *Metodologia receptării operei literare*. Iaşi: editura „Spiru Haret", 1999.
2. BUNESCU-URSU, L., CIUBOTARU, R. *Aspecte metodologice în abordarea textului literar.* [Citat: 21 ianuarie 2024]. Disponibil:https://ibn.idsi.md/sites/default/files/ imag_ file/16-20_10. pdf
3. *Curriculumul pentru învățământul primar*. Chișinău: MECC, 2018, 212 p.
4. *Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar*. Chișinău, MECC, 2018, 272 p.
5. GOLUBIȚCHI, S. *Valori epistemice: Limba şi literatura română în învățământul primar. Ghid metodologic*. Chișinău: editura Print-Caro, 2023. 118 p.
6. GRATI, A., CORCINSCHI, N. *Dicţionar de teorie literară. Concepte operaţionale şi instrumente de analiză a textului literar*. Chişinău: editura „ARC", 2017.
7. MARIN, M. *Didactica lecturii*. Chişinău: editura Cartier, 2013. 134 p.
8. OBOROCEANU, V. *Textul literar – factor reper în formarea atitudinilor interpretative.* Studia Universitatis Moldaviae, 2019, nr. 9 (129). Seria "Științe ale Educației", ISSN 1857-2103, p. 178-182.
9. PAMFIL, A. *Limba şi literatura română în şcoala primară. Perspective complementare*. București: editura „ART", 2016. 376 p.

10. PÂNZARU I. Practici ale interpretării de text. Iaşi: editura Polirom, 1999.
11. PÂSLARU, Vl. *Introducere în teoria educației literar-artistice.* Ediția a II-a, revăzută. București: editura Sigma, 2013. 200 p.
12. ȘERDEAN, I. *Didactica limbii și literaturii române în învățământul primar.* București: editura Corint, 2009. 238 p.

1.2. Elemente de teorie literară în baza textului

Opera literară se definește ca o unitate de elemente concretizate într-o formă expresivă cu existenţă materială. Înţelegerea relaţiilor dintre părţile constitutive ale operei, pe de o parte şi a semnificaţiilor estetico-poetice, pe de altă parte, se realizează printr-un demers analitic, care constă în sesizarea părţilor constitutive ale întregului şi a funcţionalităţii. Acest demers presupune stăpânirea de către elevi a mai multor concepte, care alcătuiesc instrumentul de lucru al cititorilor. De aici rezultă că introducerea elevului în înțelegerea operei literare nu este posibilă fără însușirea de către el a *noțiunilor* stipulate de știința în cauză.

Noţiunile de teorie şi literatură, prin natura lor, comportă unele dificultăţi, chiar destul de mari, ele impun maximum de claritate, ordine şi precizie în predarea lor. Observaţiile efectuate asupra modului în care sunt predate *noţiunile de teorie literară* ne permit semnalarea unor situaţii de natură să diminueze eficacitatea activităţii didactice în acestă direcţie. De aceea, metoda de bază folosită în predarea noţiunilor de teorie literară este conversaţia în cadrul unei analize parţiale, adică îndrumarea observaţiei şi gândirii elevilor prin întrebări, pentru a ajunge să recunoască în textele discutate noţiunea sau noţiunile abordate. De asemenea, este necesar să fie evitată însuşirea mecanică a acestor noţiuni. Elevii nu trebuie să devină depozite al unor definiţii, ci capabili să

recepteze o operă literară pe baza unor coordonate teoretice. [13, p. 39].

Astfel, asimilarea optimă a unui text literar impune familiarizarea elevilor din clasele primare cu unele *noțiuni elementare de teorie literară.* Formarea fondului primar al noțiunilor de teorie literară prin lecțiile de Limba și literatura română la clasele a II-a – a IV-a este absolut necesar. Chiar și la clasele primare aceste noțiuni, în general abstracte, pot deveni, prin intuiție, instrumente ale discutării și receptării unui text literar. Lucrul asupra textelor literare ar fi de neînțeles dacă s-ar omite cuvinte ca: *poezie, vers, strofă, autor, povestire, basm, personaj* etc. Astfel, ori de câte ori se ivește prilejul, elevii vor fi stimulați să folosească, atât în scris cât și oral, aceste noțiuni.

Textele literare din manualele de Limba și literatura română (clasele a II-a – a IV-a) se diferențiază în funcție de:

- apartenența la genuri și specii literare diferite;
- prezența unor moduri de expunere diferite;
- dominanta conținutului textului [1, p.110].

Textul literar este un text prin care autorul îşi propune să impresioneze şi să emoţioneze cititorii, exprimându-şi propriile gânduri, idei şi sentimente, prin folosirea unui limbaj artistic, puternic marcat de subiectivitate [14].

În clasele primare se studiază varii texte literare, care fac parte din genul epic și liric. Astfel, din ***genul epic*** se studiază următoarele specii literare: *povestea, povestirea, fabula, snoava, ghicitoarea, proverbul.* Din ***genul liric:*** *poezia* și *pastelul.* Abordarea acestor texte, cu particularități proprii, nu poate fi identică, motiv pentru care este necesară o bună cunoaștere a elementelor de teorie literară, pentru o corectă încadrare teoretico-literară a textului și pentru o alegere adecvată a demersului metodic.

1.2.1. Speciile genului epic

Tabelul 1.2. Caracteristici ale speciilor genului epic

Specii literare	Trăsături caracteristice
a) Literatura populară • <u>în versuri</u>: legenda (istorică), balada; • <u>în proză:</u> legenda, basmul, povestea, snoava, fabula, povestirea; • <u>aforistice și enigmatice:</u> proverbul, ghicitoarea. ***b) Literatură cultă*** • <u>în versuri</u>: balada, fabula; • <u>în proză</u>: povestea, povestirea, snoava, legenda.	▪ *Opera epică* este opera literară în care autorul își exprimă sentimentele, gândurile și ideile prin intermediul acțiunii (fapte, întâmplări) și al personajelor literare; ▪ Prezentarea faptelor este realizată de autor, prezența scriitorului alternează cu prezența personajelor; ▪ Personajele sunt fictive, însă pot părea de multe ori reale și sunt rodul imaginației autorului; ▪ Se poate observa prezența naratorului prin folosirea verbelor la persoana a III-a (narator obiectiv) și persoana I (narator subiectiv); ▪ Modul de expunere specific genului epic este *narațiunea*, folosită în relatarea faptelor ori evenimentelor în ordine cronologică. Narațiunea este completată și de *descriere* și *dialog,* iar uneori și de *monologul interior*, atunci când sunt povestiri de tip jurnal la persoana I; ▪ Acțiunea se desfășoară într-o succesiune de momente ale subiectului literar și anume: expoziționea, intrigă, desfășurarea acțiunii, punctul culminant și deznodământul.

Subiectul operei literare se desfășoară într-o succesiune de momente ale subiectului literar, întâlnit în operele epice și

dramatice, constituit din succesiunea faptelor, a evenimentelor la care participă personaje literare caracterizate tocmai prin intermediul întâmplărilor relatate.

Tabelul 1.3. Momentele subiectului literar [3;8;14]

Momentele subiectului literar	**Caracteristici**
***expoziţiunea* sau expoziția**	partea introductivă în care autorul prezintă locul, timpul acțiunii și unele dintre personaje.
intriga	conflictul, cauza desfășurării acțiunii, faptelor, întâmplărilor care vor urma.
desfășurarea acțiunii	partea cea mai vastă a operei epice, care cuprinde faptele, întâmplările determinate de intrigă; pot fi desprinse 2-3 idei principale.
punctul culminant *(situația dificilă)*	partea care cuprinde momentul de maximă încordare, de intensitate în desfășurarea acțiunii; este momentul cel mai captivant, deoarece Binele si Raul se confruntă direct, Binele ieșind învingător. Aici sunt reflectate trăsăturile morale ale personajelor (aceste trăsături și produc înalta încordare). Trăsăturile pozitive de caracter ale unor personaje sunt un prilej de a fi scoase în evidență în acest moment.
Deznodământul **(depășirea situației dificile)**	ultima parte, care cuprinde sfârșitul acțiunii, al evenimentelor. Este un prilej de reflecție, emoție, satisfacție pentru triumful Binelui. El poate fi rezumat la un proverb, o pilda sau o învățătură.

Speciile genului epic (pentru textele din manual), prevăzute de Curriculumul pentru învățământul primar la Limba și literatura română, clasele I-IV, sunt:

Povestea – compunere literară (populară sau cultă) în proză în care se relatează fapte / întâmplări fantastice sau reale, cu eroi supranaturali sau fantastici, în care binele triumfă asupra răului.

Dacă încercăm să facem o distincție între *basm* și *poveste*, ar trebui să spunem că în primul caz, elementul fantastic este preponderant; *povestea*, uneori apropiată de *povestire* (mai ales poveștile lui I. Creangă) cuprinde mai multe elemente realiste. Așadar, în mod tradițional se consideră că *povestea* este un basm mai scurt, cu mai multe elemente realiste.

Povestirea - specie epică de dimensiuni relativ reduse, care scoate în relief naratorul și opiniile sale cu privire la evenimentul relatat. Ea aparține prozei scurte, limitându-se la relatarea unui singur episod, fără multe descrieri ori incursiuni.

Caracteristici:

- faptele sunt relatate din punctul de vedere al unui narator care a trăit el însuşi evenimentele sau care a fost martor la ele;
- ea relatează un singur fapt, interesul naratorului concentrându-se asupra acţiunii, nu a personajelor;
- relaţia dintre narator şi cititor (ascultător) este mai directă şi mai strânsă decât în cazul altor specii;
- naratorul nu se identifică cu autorul şi relatarea se face la persoana I, sporind subiectivitatea relatării;
- se creează o anumită atmosferă a povestirii, în care cititorul este introdus printr-un veritabil ceremonial, pentru stimularea atenţiei şi menţinerea suspansului;
- construcţie mai puţin riguroasă decât a schiţei;
- interesul se centrează în jurul situaţiei;
- imaginaţia coexistă alături de adevărul etic, scopul fiind dezbaterea unor semnificaţii social-morale diverse, a unor aspecte de viaţă; limbajul are o conotaţie populară (formule ale adresării directe, proverbe şi zicători) [16, p. 105].

Fabula – opera epică în versuri sau în proză, care constă într-o naraţiune alegorică ce prezintă o acţiune simplă, la care participă un număr mic de personaje (plante, vieţuitoare, lucruri personificate), prin care se satirizează anumite defecte umane cu scopul de a le îndrepta [3;8;14]. Termenul provine din limba latină, fabula - povestire. Exemple: *Câinele şi căţelul, Boul şi viţelul, Lupul moralist* după Grigore Alexandrescu; *Greierele şi furnica, Corbul şi vulpea* după Jean de La Fotaine; *Racul, broasca şi ştiuca, Leul la vânat* după Alecu Donici. Fabula satirizează anumite trăsături caracterologice sau forme de comportament, având un caracter didactic, prin finalitatea morală.

Structura fabulei:

- povestirea unei întâmplări (*alegoria)*;
- *morala* propriu-zisă (învățătura care se desprinde direct sau indirect din text).

Astfel, fabula are câteva caracteristici distincte:

- *Personificare:* prezintă animale, plante sau obiecte cu trăsături umane, permitând cititorilor să se identifice și să înțeleagă mai ușor mesajul moral.
- *Atemporalitate*: timpul şi spaţiul nu sunt precizate, acest fapt determinând caracterul de generalitatea faptelor şi, mai ales, al ideilor prezentate.
- *Alegorie*: folosește personaje și evenimente pentru a transmite o învățătură morală sau socială, ascunsă sub poveste.
- *Simplificare*: acţiunea este simplă, alcătuită dintr-un singur episod; personajele sunt în număr mic şi ilustrează diferite tipuri umane, ascunse în spatele unor fiinţe, lucruri, fenomene ale naturii etc.
- *Morala sau învățătura*: fabula are întotdeauna o învățătură sau o morală, pentru a oferi învățăminte sau a îndruma cititorii spre comportamente etice și morale. adesea exprimată explicit la sfârșitul lucrării.

- *Modul de expunere* predominant este dialogul, îmbinat cu naraţiunea, descrierea şi monologul.
- Are conţinut comic şi ironic [10, p.209].

Aceste caracteristici combină elementele de povestire simplă cu scopuri educative, făcând fabula o formă literară versatilă și valoroasă.

Snoava – o specie a literaturii populare, de întindere mică, cu caracter anecdotic, în care elementul epic se împleteşte cu cel satiric [16, p. 116]. Termenul provine din limba slavă – iz nova – care înseamnă ,,din nou". Snoava constă într-o scurtă naraţiune cu intenţii umoristico-satirice, în care elementele realiste sunt aproape de limita verosimilului, fără însă a trece, de cât rareori, în fantastic. Ea circulă la noi sub diverse nume: poveste glumeaţă, palavră, taclale, glumă, înrudindu-se cu basmul şi povestea. Exemple: *Boierul şi Păcală, Păcală în satul lui* după Ioan Slavici*, Păcală* după Ion Creangă*, Isprăvile lui Păcală* după Petre Dulfu etc.

Snoava are în vedere viaţa socială şi familială, diverse defecte şi relaţii între oameni, nu ocoleşte aspectele licenţioase ale vieţii şi satirizează felurite autorităţi şi prejudecăţi, atitudini şi forme de asuprire. Ea vehiculează în ipostaze multiple setea de adevăr, de dreptate şi libertate, idei şi idealuri. Caracteristicele sunt relativ asemănătoare cu cele de la schiţă:

- *dimensiuni reduse* (comparativ cu basmul, romanul);
- *acţiune simplă*, constituită, de obicei, dintr-un singur episod, într-un interval de timp scurt şi într-un anumit loc;
- *număr redus de personaje* implicate în acţiune, având de cele mai multe ori valori simbolice;
- *folosirea dialogului* ca mod de expunere dominant, alături de naraţiune, descriere şi monolog;
- *stilul folosit este concis, simplu.*

- **Ghicitoarea -** specie a literaturii populare, de obicei în versuri, în care se prezintă sub formă metaforică un obiect, o ființă sau un fenomen, cerându-se identificarea acestora prin asocieri logice. Ghicitorile sunt procedee didactice de stimulare a creativității, întrebări glumețe pentru minți istețe - o poezie al carei titlu trebuie ghicit. De regulă, ghicitoarea are două părți: una în care se prezintă sintetic caracteristicile, altă parte - întrebarea (ghici ce este?). În descriere trebuie să existe cuvinte cheie (este roșcată și fură găini și rațe...) care să conducă la identificare. Ghicitorile se prezintă rar, clar, coerent, expresiv, pentru a fi înțelese și a se găsi răspunsul repede.
- **Proverbul** - o frază scurtă, de obicei ritmică și uneori rimată, prin care poporul, exprimând (cel mai adesea metaforic, concis și sugestiv) rezultatul unei lungi experiențe de viață, pronunță și o concluzie, un îndemn, o învățătură, o constatare asupra lumii, constatare ce are de regulă o nuanță morală, născută din experiență.

Propunem, în cele ce urmează, și alte specii ale genului epic, **neprevăzute de curriculumul pentru învățământul primar/manualele școlare**, dar binevenite pentru studiul Dvs:

- **Legenda –** o specie epică populară sau cultă, în proză sau în versuri; amestec de adevăr şi ficţiune cu privire la originea unei fiinţe, lucru, monument istoric, ţinut sau faptele unor eroi. În legendă se explică fapt real printr-o cauză fantastică. Legendele se împart în: mitologice şi istorice. Primele, cele *mitologice*: geneza cosmosului, a pământului, a faunei, a florei etc. (*Legenda ciocârliei* de Vasile Alecsandri, *Legenda privighetorii* de Mihail Sadoveanu, *Legenda Iaşului, Legenda Bucureştiului* etc.). *Legendele istorice* apelează fantezist, pentru acelaşi fel de explicaţii, la evenimente şi personaje reale (legende legate de luptele lui Ştefan cel Mare cu turcii, de domnia lui Cuza Vodă etc.). Legenda istorică scoate în evidenţă valoarea şi semnificaţia eroilor

sau a evenimentelor, prezentând particularităţi lingvistice arhaice şi regionale [16, p. 113].

Basmul este o specie epică populară sau cultă, în proză sau în versuri, în care întâmplările reale se îmbină cu cele fantastice, la care participă personaje mai ales cu puteri supranaturale, ilustrând lupta dintre bine şi rău, din care iese, de obicei, învingător, binele. Basmul trebuie delimitat de *poveste* (care este mai realistă), de *legendă* (care urmăreşte explicaţia unor fenomene naturale sau istorice) sau de *snoavă* (care este o scurtă naraţiune anecdotică) [2; 16, p. 79].

Basmele se clasifică în:

- ✓ *fantastice* – narațiuni în care este reprezentată o lume neobișnuită, de proporții fabuloase. Acestea sunt cele mai semnificative și mai răspândite, desprinse, de regulă, din mit, cu prezența fenomenelor miraculoase;
- ✓ *animaliere* – povestiri ale căror protagoniști sunt animale sau plante ce li se găsesc corespondențe din mediul uman pe baza unor trăsături considerate specifice („Capra cu trei iezi”, „Punguța cu doi bani”);
- ✓ *nuvelistice* – narațiuni care asimilează într-un orizont fabulos sau hiperbolic aspecte de existență cotidiană („Soacra cu trei nurori”, „Povestea lui Stan Pățitul” etc. Acestea au ca punct de pornire snoava, în narațiune având o inserție a aspectelor reale, concrete de viață. Basmul nuvelistic este o narațiune cu caracter general, în care eroul este urmărit din copilărie până la o vârstă a împlinirii în viață. Din om simplu, el ajunge împărat sau dobândește alte măriri. În acest tip de basm eroul combină inteligența cu vicleniae, reușind, în cele din urmă, să depășească orice întâmplare potrivnică [8, p. 93].

Basmele mai pot fi clasificate și în:

- ✓ *basme populare*: „Prâslea cel Voinic şi merele de aur”, „Pipăruş-Petru şi Florea-Înflorit”, „Zâna Apelor”;

- ✓ *basme culte: „*Povestea lui Harap-Alb” de Ion Creangă, „Făt-Frumos din Lacrimă” de Mihai Eminescu, „Doi feţi cu stea în frunte” de Ioan Slavici.

Structura-tip a basmului *cuprinde următoarele etape fixe:*

- situația inițială;
- angajare eroului în acțiune;
- plecarea și călătoria;
- sosirea la destinație;
- eliminarea adversarului și împlinirea misiunii;
- reîntoarcerea (și peripețiile legate de aceasta);
- răsplata [ibidem, p. 94]

Caracteristicile basmului:

- timpul şi spaţiul acţiunii nu sunt niciodată precis stabilite, acţiunea desfăşurându-se într-un spaţiu care nu are limite geografice, iar momentul desfăşurării acţiunii se pierde în negura timpului (atemporalitate);
- în componenţa basmelor se găsesc elemente fantastice, miraculoase şi supranaturale care se împletesc cu cele reale;
- personajele pozitive din basme reprezintă simboluri ale binelui, fiind modele pentru cei mici;
- exprimă setea de dreptate socială, nevoia triumfului adevărului, curăţenia sufletească a omului din popor, respectul faţă de muncă şi preţuirea isteţimii, iar tot ceea ce fac ele este pentru a condamna sever *lăcomia, nedreptatea, urâţenia sufletească, înşelăciunea, laşitatea, prostia, lenea, depravarea*;
- ca moduri de expunere predomină *naraţiunea* care se îmbină însă cu *dialogul, descrierea şi monologul*;
- folosesc forme de adresare directă către cititori, interjecţii, interogaţii, exclamaţii, proverbe, zicători;
- sunt atât oameni, cât și ființe imaginare;
- victoria binelui;

- formule narative tipice: *inițiale*: A fost odată ca niciodată; cândva demult...; *mediane*: și a mers, tot a mers peste nouă mări și nouă țări...; *finale*: m-am suit pe o roată și v-am spus povestea toată.

1.2.2. Personajele literare

Conceptul de *personaj literar* definește eroul unei opere literare. Personajele unei opere literare epice sunt oameni transfigurați artistic și implicați în acțiunea relatată.

Personajele literare pot fi clasificate:

a) după locul deținut în acțiune:
- *personaje principale* - apar în prim-planul operei, susțin conflictul principal;
- *personajele secundare* - apar în planuri/conflicte secundare;
- *personaje episodice* - însuflețesc un episod al textului epic.

b) după trăsăturile morale:
- *personaje pozitive* - dovedesc calități morale;
- *personaje negative* - reprezintă vicii omenești, aspecte negative.

c) alte tipuri de personaje:
- personaje mitologice, legendare - apar în mituri în legende;
- personaje antitetice - aflate în opoziție, reprezentând două caractere opuse;
- personaje comice - reprezintă defecte omenești privite cu ironie;
- personaje colective - reprezintă o comunitate care se comportă ca o individualitate.

Caracterizarea personajului literar se realizează luând în calcul următoarele *aspecte*:
- poziția personajului în opera literară;
- trăsăturile fizice ale personajului;
- trăsăturile morale ale personajului;

- relațiile cu alte personaje;
- atitudinea autorului față de acest personaj.

Modalități de caracterizare a unui personaj literar:

a) Caracterizare directă:
   - făcută de autor de alte personaje;
   - autocaracterizarea.
b) Caracterizare indirectă:
   - nume, prenume, poreclă inspirate din realitatea istorică sau legendară;
   - după fapte, din gânduri și frământări sufletești;
   - după mediul natural și social în care trăiește personajul;
   - după aspectul exterior al personajului (înfățișare, vestimentație, gesture);
   - urmărind particularitățile de limbaj ale ale personajului, ce decurg din cultura, profesia și mediul în care trăiește (Ce spune? Cum spune?; idei şi exprimare clară, concisă);
   - după valorile, normele de conduită proprii și semnificația lor estetică [1, p. 113; 14].

Orice caracterizare de personaj va fi însoţită de citate semnificative din text şi se va finaliza cu stabilirea atitudinii autorului faţă de personaj, prin aprecieri asupra semnificaţiei mesajului pe care îl poartă în operă, sau chiar aprecieri critice asupra lui. De reţinut faptul că, această caracterizare asupra personajului se face urmărind toate aspectele menţionate mai sus, dar, în mod gradat, de la un an de studiu la altul. La fel de important este şi faptul că elevii se pot identifica cu personajele literare, datorită trăirii emotive, devenind astfel modele.

1.2.3. Moduri de expunere în opera literară

Înţelegerea corectă a statutului fiecărui mod de expunere (descrierea, naraţiunea, dialogul, monologul) este importantă nu numai pentru realizarea analizelor şi comentariilor cerute de

curriculumul şcolar, ci şi pentru procesul lecturii. Având în vedere că naraţiunea, descrierea, dialogul, monologul sunt procedeele fundamentale prin care scriitorul îi comunică cititorului un mesaj, profesorul va insista asupra abordării mai multor aspecte ce vizează natura, tipologia şi funcţiile fiecărui mod de expunere. Respectiv, se impune o distincţie între naraţiune şi descriere, pe de o parte, şi dialog, monolog, pe de altă parte. Primele două moduri aparţin vocii naratorului, în timp ce al treilea şi al patrulea reprezintă vocile personajelor.

a) Naratiunea:

- este modul de expunere literară prin care se relateaza, intr-o succesiune temporala, fapte si intamplari reale sau imaginare;
- este specifică operelor epice și dramatice;
- se bazează pe actiuni/verbe;
- la acțiune participă personașele literare, care pot fi oameni, dar și plante, animale sau lucruri animate de autor (ca în basme, legende sau fabule);
- de regulă, prezintă întâmplări din viața oamenilor, prin care scriitorul definește firea, caracterul unor personaje literare, într-o anumită epocă;
- poate fi prezentată la persoana a III-a sau la persoana I;
- poate fi însoțită de *dialog*, situație în care vorbim despre *narațiune cu dialog*.

b) Descrierea:

- este modul de expunere prin care scriitorul prezintă, cu amănunte specifice și impresionante, un colț din natură (peisaj), un obiect, un fenomen, o ființă, chipul unui om, un mediu social, o stare sufletească;
- într-o descriere literară, în proză sau în versuri, pe lângă prezentarea unor elemente definitorii pentru obiectul descrierii, scriitorul dă glas și sentimentelor declanșate în sufletul său de

contemplarea obiectului descris (uimire, încântare, bucurie, spaimă, etc.);

- există opere literare constituite exclusiv prin apelul la descriere, ca mod de expunere (de exemplu, pastelurile). Alteori, descrierea apare în cadrul narațiunii, atunci când scriitorul descrie personaje, realizând portrete.

Descrierile pot fi clasificate astfel:

- *descrieri științifice*, având următoarele caracteristici:
  - stilul științific, precis, lipsit de expresivitate;
  - prezintă în mod obiectiv caracteristicile obiectului fenomenului descris;
  - folosește termeni științifici, care comunică date exacte.
- *descrieri artistice/literare*, care se caracterizează prin:
  - stil literar-artistic, de mare expresivitate;
  - subiectivitate, sugerând impresiile și sentimentele autorului față de elementul contemplat și descris;
  - folosirea imaginilor artistice (vizuale, auditive, cromatice, dinamice, olfactive) și a figurilor de stil (epitet, comparație, personificare, metaforă, alegorie, repetiție, hiperbolă etc.).

c) Dialogul:

- este modul de expunere prin care se reproduce, în vorbire directă, conversația dintre personaje;
- este mijlocul prin care autorul face personajele să vorbească, acestea dezvăluindu-și, astfel, mobilurile acțiunilor și atitudinilor adoptate;
- există opere literare în care se folosește, în întregime, ca mod de expunere, dialogul (specii literare ale genului dramatic);
- este des folosit și în genul epic;
- există și dialog interior, constând în replicile pe care le schimbă cu sine însuși un personaj literar. Recurgând la această modalitate, scriitorul prezintă contradicțiile psihologice puternice ale personajului respectiv (este pus mai

acut în lumină conflictul psihologic), nehotărârea sau șovăiala personajului în situații dilematice, precum și alte trăsături de caracter.

d) Monologul

- prezintă vorbirea unui singur personaj;
- este specific operelor lirice, în care se ia forma confesiunii (în poezie de dragoste și de idei) sau a descrierii (în poezie descriptivă – pastelul);
- putem vorbi de un monolog interior (teatral), când un personal personaj vorbește singur, pe scenă, în fața spectatorilor [1, p. 112; 14, p. 87].

Cele patru moduri de expunere sunt separabile doar teoretic. În procesul analizei, cercetarea acestora trebuie corelată. Nu identificarea şi inventarierea elementelor sunt importante, ci cunoaşterea funcţiilor lor estetice şi a contribuţiei la sporirea valenţelor artistice ale operei.

1.2.4. Speciile genului liric

Tabelul 1.4. Caracteristici ale speciilor genului liric [1, p. 111; 14, p. 84]

Specii	Trăsături caracteristice
Lirica populară: - cântecul ritual (colinda, plugușorul). ***Lirica cultă:*** - poezia; - pastelul.	▪ *Opera lirică* este opera literară unde autorul își exprimă ideile, gândurile și sentimentele, în mod direct, prin intermediul eului liric; ▪ Operele lirice n-au subiect, personaje; ▪ Ideile, sentimentele sunt sugerate prin imagini artistice; ▪ Discursul genului liric este la persoana I, dar este folosită și persoana a II-a; ▪ Opera lirică poate fi cultă, cu autor cunoscut, ori populară, cu caracter anonim;

	▪ predominante sunt operele în versuri; ▪ se adresează imaginației, sensibilității și afectivității cititorului.

Speciile genului liric (pentru textele din manual), prevăzute de Curriculumul pentru învățământul primar la Limba și literatura română, sunt:

- **Poezia –** (din grecescul „poiesis”, are sensul de "facere" sau "creare") specie a genului liric care exprimă mesajul artistic cu ajutorul imaginilor expresive, al unui limbaj concentrat, al afectivității, al rimei, al ritmului etc. Eul liric este vocea autorului prezentă în poezie, care exprimă trăirile și gândurile autorului. Eul liric poate fi identificat prin faptul că pronumele, adjectivele și verbele sunt la persoana I-a sau a II-a.
- **Pastelul -** o specie a genului liric în care se zugrăvește un colțișor al naturii, un anotimp, aspecte din lumea plantelor, animalelor, oamenilor. Caracteristici ale pastelului:
  - modul de expunere folosit este *descrierea*;
  - descrie un tablou din natură, privelişti, aspecte ale anotimpurilor, un moment al zilei, un aspect din viața micilor viețuitoare etc;
  - exprimă sentimentele poetului față de peisajul descris: bucurie, dragoste de viață, tristețe;
  - poetul își exprimă sentimentele în mod direct prin intermediul unui peisaj, descriind un tablou din natură, cu ajutorul a numeroase imagini artistice;
  - se delimitează părțile componente: *tablourile;*
  - pot fi realizate desene, pot fi privite/analizate imagini etc;
  - noțiunea de pastel se învață în clasa a III-a.

Termenul *pastel* provine din artele plastice, iar la origine, acest termen desemna un creion colorat, moale, pentru desen, ce era

făcut din pigmenți pulverizați, amestecați cu talc și gumă arabică [1; 8; 16, p.47].

1.2.5. Elemente de versificaţie (prozodie)

Prozodia este parte a poeticii care se ocupă cu studiul versificației. Urmărește componența versurilor din punct de vedere al numărului silabelor, al cantității și calității vocalelor din acestea, al grupării lor în unități ritmice.

- ***Poezia*** este alcătuită, în mod obișnuit, din mai multe versuri, de obicei grupate într-o strofă.
- ***Strofa*** este secțiunea poeziei care se diferențiază după numărul de versuri care o compun (grupul de unul, două sau mai multe versuri): *monostihul* (monoversul) – un vers; *distihul* – două versuri; *terţetul* (terţina) – trei versuri în strofă; *catrenul* – patru versuri; *cvinarie* (cinci versuri) etc. Unele poezii nu au versurile grupate în strofe.
- ***Versul*** (stihul) este un rând dintr-o poezie, un grup de cuvinte cadențate după anumite reguli, formând împreună o unitate metrică, un rând al unei poezii.
- ***Rima*** - potrivirea sunetelor de la sfârşitul a două sau mai multe versuri, începând cu o vocală accentuată). Felul rimei se stabilește în funcție de prezența accentului care cade pe silabe. Spre exemplu: *monorimă*: 1–2–3–4; *rimă împerecheată*: 1–2, 3–4; *rimă încrucişată*: 1–3, 2–4; *rimă îmbrăţişată*: 1–4, 2–3; *rima interioară* - rimează cuvintele din interiorul versului; *vers alb/vers liber* - fără rimă.
- ***Ritmul*** este succesiunea silabelor accentuate și neaccentuate dintr-un vers, din a căror îmbinare rezultă măsura versului.

1.2.6. Categoriile semantice

Categoriile semantice exprimă relațiile esențiale care apar între sensurile cuvintelor. În funcție de posibilitățile cuvintelor de a avea unul sau mai multe sensuri și de modul în care formele cuvintelor și sensurile acestora se grupează, se pot distinge următoarele categorii semantice: *monosemia, polisemia (polisemantism), sinonimia, omonimia, antonimia și paronimia.*

1. **Monosemia** (monosemantismul) este însușirea unor cuvinte de a avea un singur sens. *Cuvintele monosemantice* sunt acele cuvinte care au un singur sens și sunt, de regulă, termeni tehnici și științifici.

- termeni tehnici și științifici: *antibiotic, femur, ecografie* etc.
- alți termeni: *camping, lămâie, motel, pix* etc.
- majoritatea regionalismelor: *barabulă, curechi, dadă, sabău* etc. și arhaismelor: *ienicer, vornic, caimacan* etc.

Raportat la numărul total al cuvintelor care formează vocabularul, cuvintele monosemantice sunt puține. Însușirea cuvintelor de a fi monosemantice nu este foarte stabilă, deoarece există posibilitate ca un cuvânt să primească oricând și alte sensuri decât cel inițial. Spre exemplu cuvântul *lămâie*, conform DEX, are un singur sens și anume: „fruct al lămâiului, de formă sferic alungită, învelit într-o coajă galbenă aromată, cu miezul zemos și acru…”. Dar informal, acest cuvânt este utilizat în mod ironic sau glumeț și pentru a numi semnul șoferului începător, lipit de parbrizul mașinii. Dacă acest nou sens reușește să se impună și să fie folosit de cât mai mulți vorbitori, poate, în viitor și DEX-ul îl va înregistra ca pe un sens al cuvântului *lămâie*, iar *lămâie* va deveni un cuvânt polisemantic.

De regulă, atâta timp cât termenii tehnici și științifici sunt folosiți de o categorie restrânsă de vorbitori, rămân monosemantici. Odată ce un număr mai mare de vorbitori încep să-i folosească frecvent și în contexte tot mai variate, acestea pot

începe să primească mai multe sensuri. Un astfel de cuvânt polisemantic este termenul medical *colaps*. Inițial aparținea domeniului medical, iar sensul lui era „scădere bruscă a activității (tonusului, tensiunii etc.) unui organ, însoțită de pierderea cunoștinței". Intrat în vorbirea de zi cu zi a primit și sensul de „prăbușire totală economică sau a unei construcții" și a devenit un cuvânt polisemantic.

2. Polisemia (polisemantism) este însușirea unor cuvinte de a avea mai multe sensuri (două sau mai multe). Cuvintele cu această însușire se numesc *cuvinte polisemantice*. Aproximativ 80% din lexicul activ sunt cuvinte polisemantice. Stabilirea calității de cuvânt polisemantic se face prin analiza comparată a contextelor în care cuvântul respectiv este folosit. Toate contextele distincte în care regăsim cuvântul pot atribui tot atâtea sensuri distincte cuvântului respectiv.

Atunci când un cuvânt este frecvent folosit în numeroase contexte și are multe sensuri, spunem despre el că are parte de o inflație semantică. Fenomenul de inflație semantică este întâlnit la multe cuvinte din vocabularul fundamental. Spre exemplu, cuvinte precum *gură, cap, mână, face, fi, lua* au fiecare din ele peste zece sensuri principale, cărora li se adaugă alte sensuri secundare.

În tabelul ce urmează sunt enumerate câteva contexte în care apare cuvântul polisemantic *cap* și sensurile pe care le primește în aceste contexte.

	Înțeles	**Context**
1.	Parte a corpului uman sau animal	Are un *cap* disproporționat de mare.
2.	Căpătâiul patului	M-am lovit de *capul* patului.

3.	Individ	Au primit câte 100 de lei de *cap*.
4.	Inteligent	Aceasta este o treabă care trebuie făcută cu *cap*.
5.	Viață	Constantin Brâncoveanu a plătit cu *capul* pentru îndrăzneala de a se opune turcilor.
6.	Căpetenie	Avram Iancu a fost *capul* revoluționarilor din Transilvania.
7.	Margine de țară	Eu locuiesc în celălalt *cap* de țară.
8.	Nu-i nimic grav, nicio nenorocire	Nu-i un *cap* de țară dacă economia nu crește cât ne-am așteptat.
9.	Primul nume dintr-o listă de persoane afișate în ordinea valorii lor	El a fost *cap* de afiș la concertul de Crăciun.
10.	A rezolva; a învinge	În cele din urmă i-am dat de *cap* exercițiului dificil.
11.	Absolut nimic	Nu-i voi lăsa moștenire niciun *cap* de ață.
12.	Loc de onoare la masă	Am stat în *capul* mesei și m-am simțit important.
13.	Dispozitiv de citire discuri	*Capul* magnetic a atins discul și a defectat hard-discul computerului.

a. **Sinonimia**. *Sinonimele* sunt cuvintele cu forme diferite, dar cu înțeles identic sau foarte asemănător. Relația de sinonimie se stabilește la nivelul unui sens, iar uneori la nivelul mai multor sensuri.

- *parfum = aromă*
- *speranță = nădejde*
- *amor = iubire, dragoste*
- *adevărat = real, autentic, veritabil*
- *a vorbi = a spune, a grăi, a rosti*
- *deștept = inteligent, isteț, ager*
- *armonios = concordant, simetric, potrivit, echilibrat, regulat; melodios, sonor, plăcut, dulce, încântător, muzical, simfonic*
- *aspru = acerb, nemilos, crunt, crâncen, rău, dur, violent, sever, brutal, tăios, drastic.*

Teoretic, sinonimia se referă la capacitatea cuvintelor de a denumi în mod identic două aspecte din realitate. Practic, însă, în cele mai multe situații nu se poate vorbi de o sinonimie perfectă, totală între cuvinte. Chiar dacă sensul (sensurile) coincide, cuvintele respective nu pot fi folosite în absolut orice context. Prin urmare, din perspectiva conținutului, cuvintele nu sunt identice. Spre exemplu *timp = vreme*, dar cele două sinonime nu pot fi folosite în aceleași contexte. În contextul *timp frumos*, putem spune și *vreme frumoasă*, dar nu și în timpurile verbului, rezultatul ar fi vremurile verbului.

Atunci când un cuvânt are mai multe sinonime, spunem despre ele că formează *serii sinonimice*. Câteva exemple de serii sinonimice:

- *mândru = îngâmfat, fudul, arogant, încrezut*
- *fermecat = încântat, vrăjit, captivat*
- *acord = concordanță, coincidență, congruență*
- *josnicie = ticăloșie, mârșăvie, nemernicie, infamie*

- *imobil = clădire, locuință, cămin, domiciliu, casă.*

b. **Omonimia**. *Omonime* sunt cuvintele identice din punct de vedere sonor și grafic, dar diferite ca sens. În tabelul următor sunt enumerate câteva exemple:

lac	▪ apă stătătoare ▪ soluție din rășini folosită pentru a proteja unele obiecte
broască	▪ animal amfibiu ▪ încuietoarea ușii
război	▪ mașină folosită pentru obținerea țesăturilor ▪ conflict armat
bancă	▪ scaun lung pentru mai multe persoane ▪ instituție financiară
manual	▪ carte folosită mai ales în școli ▪ făcut de mână
ochi	▪ organul vederii ▪ mâncare făcută din ouă prăjite ▪ mugur ▪ fir la croșetă
mină	▪ loc subteran de unde se extrag minerale ▪ armă explozivă care explodează la atingere ▪ vergea folosită la creioane ▪ expresia feței; chip ▪ monedă folosita de grecii vechi

O particularitate importantă a omonimelor este că sensul cuvintelor nu poate fi dedus decât în contexte diferite. Exemplul următor ilustrează perfect legătura dintre înțelegerea cuvintelor omonime și contextul în care apar: *dacă este <u>vie</u> / la noi la <u>vie</u>.*

c. **Antonimia**. *Antonimele* sunt cuvinte cu formă diferită și înțeles opus. Altfel spus, două sau mai multe cuvinte sunt

considerate antonime dacă între sensurile lor există o relație de opoziție.

Predispoziția pentru relația de antonimie o au cuvintele care exprimă calități și însușiri, aprecieri, relații cantitative și cantitative, precum și alte aspecte estetice sau morale. Prin urmare, antonimele aparțin aceleiași clase lexico-gramaticale (aceleași părți de vorbire) și pot fi:

- adjective: *bun ≠ rău; frumos ≠ urât; dulce ≠ acru; bucuros ≠ trist; cald ≠ rece; mic ≠ mare; iubire ≠ ură; curaj ≠ laşitate;*
- substantive: *bunătate ≠ răutate; frumusețe ≠ urâțenie; bucurie ≠ tristețe; căldură ≠ răceală; prefață ≠ postfață; cinste ≠ necinste;*
- verbe: *a da ≠ a lua; a veni ≠ a pleca; a intra ≠ a ieşi; a iubi ≠ a urî; a înfrunzi ≠ a (se) desfrunzi; a coborî ≠ a urca; a începe ≠ a sfârşi;*
- adverbe: *bine ≠ rău; sus ≠ jos; repede ≠ încet; aici ≠ acolo; aproape ≠ departe; încolo ≠ încoace;*
- pronume: *tot ≠ nimic; cineva ≠ nimeni; toți ≠ niciunul;*
- prepoziții: *înainte ≠ înapoi; pe ≠ sub; în ≠ din; deasupra ≠ dedesubt; spre ≠ dinspre;*
- conjuncții: *și ≠ nici.*

d. **Paronimia**. *Paronimele* sunt cuvinte aproape identice sau foarte asemănătoare că formă, însă diferite ca înțeles, într-o mai mare sau mai mică măsură.

- *original / originar*
- *pronume / prenume*
- *familial / familiar*
- *geantă / jantă*
- *alineat / aliniat*
- *eminent / iminent*
- *literal / literar*
- *oral / orar*

De regulă este acceptat faptul că formele (corpul fonetic) paronimelor se deosebesc prin unul sau, cel mult, două foneme (sunete-tip). Dar există și specialiști care consideră că diferența fonematică în cuplul paronimic nu trebuie neapărat să fie mică (unul sau două foneme). Conform acestora, cuvinte care au corpuri fonetice diferite cu mai mult de două foneme pot fi încadrate în categoria paronimelor. În funcție de aceste diferențe, aceștia împart paronimele în:

- *absolute* (unul sau două foneme diferite): *evalua / evolua* (un fonem diferit); *învederat / inveterat* (două foneme diferite);
- *relative* (trei sau mai multe unități fonetice diferite): *accentuabil / accentual* (trei foneme diferite) ; *cauzalism / cauzalitate* (patru foneme diferite); *montan / muntenesc* (cinci foneme diferite); *amploare / amplitudine* (șase foneme diferite).

1.2.7. Mijloacele artistice (figurile de stil)

Limba este definită ca un ansamblu de mijloace fonetice, lexicale și gramaticale, organizate în sisteme și reprezintă instrumentul prin care membrii unei comunități lingvistice comunică între ei. Figurile de stil sunt procedee prin care înțelesul propriu al unui cuvânt ori construcția gramaticală uzuală se modifică pentru a da mai multă importanță ori forță unei imagini sau expuneri. Figurile de stil pot fi caracterizate și drept cuvinte sau grupuri de cuvinte care modifică exprimarea firească și raporturile firești dintre semnificant și semnificat. Astfel scriitorii știu să imprime cuvintelor sensuri multiple, inedite, combinându-le cu multă originalitate și măiestrie: *picior de plai, codrii de aramă, ochi ascuțit, cocostârc tainic, dulce prevestitor.*

Abordări curriculare la nivelul primar de învățământ: *comparația* și *personificarea* [6].

Comparația - figură de stil care constă în compararea a două fenomene, obiecte, cu scopul de a evidenția trăsăturile

asemănătoare. Comparatia are întotdeauna doi termeni (comparat si comparant), uniți cu ajutorul prepozitiilor „ca”, „precum”, „cât”, „asemenea”, „la fel ca” sau cu ajutorul verbelor „a părea”, „a semăna” sau „a se asemăna”. *Exemple*:

- *„Cu penetul ca sideful”*
- *„Lumină nouă ca o fulguire de aur”*
- *„Pletele lui albe şi creţe parcă sunt nişte ciorchini de flori albe”*
- *„Basmul ne fermecă pe toţi ca un cântec frumos”.*

Personificarea - figură de stil prin care se atribuie însușiri omenești unor obiecte, fenomene sau ființe necuvântătoare. Personificarea are obligatoriu în component sa un verb. Exemple:

- *„Doar izvoarele suspină*
- *Pe când codrul negru tace”*
- *„Pădurea se pregătește să înfrunte iarnă”*
- *„mută-i noaptea”*
- *„visează sub zăpezi”*
- *„satele-adormite parcă”*
- *„cu o zale argintie se îmbracă mândra ţară”*
- *„florile stau supărate”.*

Propunem, în cele ce urmează, și alte figuri de stil, **neprevăzute de curriculumul pentru învățământul primar**, dar binevenite pentru studiul Dvs:

Epitetul - o însușire (sau grup de însușiri) considerată caracteristică și expresivă pentru un anumit obiect sau o anumită acțiune. Epitetului reprezintă felul în care scriitorul vede însușirile estetice ale obiectului sau acțiunii și care au răsunet în fantezia și sensibilitatea cititorului.

Epitetul exprimat printr-un adjectiv al unui substantiv este cel mai des întâlnit: nori groşi, noapte adâncă. Dar, mai întâlnim următoarele categorii:

- *Epitete evocative*: lună galbenă, lună argintie, cer senin);
- *Epitete apreciative*: lună visătoare, cer trist;

- *Epitete fizice*: lac albastru, mare adâncă, dragoste fierbinte, ură adâncă;
- *Epitete morale*: luna tăcută, natură veselă suflet blând, soartă tristă. Aceste epitete sunt numite și epitete personificatoare;
- *Epitet sinestezic* (vizuale, auditive, olfactive, gustative, tactile: zâmbet dulce, lună moale etc.
- *Epitete pleonastice*: soare strălucitor, plumb greu.
- *Epitete antitetice:* bucure tristă, suferință dulce.

Hiperbola - figură de stil prin care se exagerează, se măresc sau se micșorează însușirile unui obiect, fenomen, acțiuni, pentru a impresiona pe cititori. Hiperbola este rezultată dintr-un impuls puternic de admirație, indignare, ură, dispreț, revoltă. Poate și din acest motiv, figura nu aparține doar limbajului poetic, ea este folosită și în vorbirea curentă (*fuge mâncând pământul, urâtă foc, până la Dumnezeu și înapoi, arde de nerăbdare, a înghețat de spaimă, agerimea gândului, iuțeala fulgerului*.

În folclor, hiperbolele apar sub forma fabulosului (*Sfarmă-Piatră, Ochilă, Gerilă*), precum și în formulele de deschidere și închidere a basmelor. Romanticii le-au cultivat împletindu-le cu ironia, disprețul și minimalizarea. În literatura română apar o varietate de hiperbole, construite atât pe exagerare prin mărire superlativă, cât și pe depreciere prin minimalizare disprețuitoare.

Inversiunea - constă în răsturnarea topicii normale a unei propoziții sau fraze. Modificarea topicii urmărește scoaterea în evidență a unui anumit cuvânt sau a unei anumite propoziții. Cea mai frecventă inversiune este aceea a antepunerii adjectivului înaintea substantivului. Exemple de inversiune: *în vaduri ape repezi curg; umedul amurg; eterna jale; zeci de boabe-n cioc, de mei*.

Repetiția constă în utilizarea succesivă a aceluiași grup de sunete, cuvânt, grup de cuvinte sau aceleiași structuri gramaticale într-o comunicare, pentru a sublinia și a impune atenției o anumită

idee. Valoarea artistică a repetiției apare prin capacitatea vorbirii de a intensifica expresia prin mențiunea consecutivă a aceluiași cuvânt și de a spori efectele sugestive ale cuvântului insistând asupra lui în diverse ipostaze. Exemple:

- *Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iară.*
  (V. Alecsandri)
- *Încet, încet nora s-a dat pe brazdă*. (I. Creangă)
- *De departe, de departe se auzeau abia tălăngi*.
  (M. Sadoveanu)

Enumerarea **-** figură de stil care constă dintr-o înșirare, enumerare de termeni de același fel, pentru a amplifica ideea exprimată. Exemple:

- *Galbeni, stupi, oi, cai, boi și alte bagateluri de alde aceste, prefăcute în parale, trebuia să ducă dascălii poclon catihetului de la fabrica de popi din Folticeni* (I. Creangă – Amintiri din copilărie);
- *Taie un cap, taie două, taie nouăzeci și nouă*… (poezie populară).

Figurile de stil într-o operă literară au rolul de a spori expresivitatea acesteia, exprimând un complex de semnificații ce trebuie descoperit prin lectură de către cititor, care le raportează la context și la propria înțelegere. Pentru descifrarea textului nu este suficientă identificarea figurilor de stil, fiind necesar să li se dea un sens în relație cu ansamblul textului în care apar [4].

Activități de reflecție:

- Numiți elementele/criteriile care diferențiază textele literare din manualele de Limba și literatura română în clasele primare.

- Specificați tematica textelor cu conținut istoric, studiate la nivelul primar de învățământ.
- Exemplificați trăsăturile caracteristice ale speciilor genului epic și liric.
- Caracterizați momente subiectului în opera epică.
- Determinați speciile genului epic prevăzute de Curriculumul pentru învățământul primar la Limba și literatura română, clasele I-IV.
- Executați *Diagrama Venn* a două specii ale genului epic: povestea și povestirea.
- Ilustrați, în baza unui text din manualul de Limba și literatura română, clasa a IV-a (la alegere), figurile de stil prevăzute de Curriculumul pentru învățământul primar la Limba și literatura română, clasele I-IV.

Exerciții online:

- Categorisiți speciile genului epic și liric: https://learningapps.org/watch?v=py1eper1523
- Determinați trăsăturile caracteristice ale genului epic și liric: https://learningapps.org/watch?v=pto0729gt23

Bibliografie:

1. BĂRBULESCU, G., BEȘLIU, D. *Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar*. București: editura Corint, 2009. 240 p.
2. CALINESCU, G. *Estetica basmului.* Editura: Editura pentru Literatură, 1965. 400 p.
3. CIOBANU, V. *Didactica limbii și literaturii române 1. Suport de curs.* Chișinău: Tipogr. UPS "Ion Creangă", 2020. 156 p.
4. *Clasificarea figurilor de stil: definitii si exemple* [citat 21.11.2023]. Disponibil: https://www.libertatea.ro/lifestyle/figuri-de-stil-clasificare-definitii-exemple3364369

5. CRĂCIUN, C. *Metodica predării limbii române în învăţământul primar*, Deva: editura Emia, 2007. 171 p.
6. *Curriculumul pentru învățământul primar*. Chișinău: MECC, 2018, 212 p.
7. *Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar*. Chișinău, MECC, 2018, 272 p.
8. GOLUBIȚCHI, S. *Valori epistemice: Limba şi literatura română în învățământul primar. Ghid metodologic*. Chișinău: editura Print-Caro, 2023. 118 p.
9. GRATI, A., CORCINSCHI, N. *Dicţionar de teorie literară. Concepte operaţionale şi instrumente de analiză a textului literar*. Chişinău: editura „ARC", 2017.
10. HOBJILĂ, A. *Elemente de didactică a limbii şi literaturii române pentru ciclul primar*. Iași: editura Junimea, 2006. 208 p.
11. MARIN, M. *Didactica lecturii*. Chișinău: editura Cartier, 2013. 134 p.
12. OBOROCEANU, V. Abordarea textului literar în clasele primare. [citat 14.12. 2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Orient%C4%83ri_axiologice_UST_2020-123-126.pdf
13. STANCU, A. *Aspecte metodologice ale predării literaturii în învățământul primar*. București: editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2010. 39 p.
14. ȘEPTELICI, A. *Limba și literatura română în clasele I-IV. Ghid methodologic*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2009. 236 p.
15. ȘERDEAN, I. *Didactica limbii și literaturii române în învățământul primar.* București: editura Corint, 2009. 238 p.
16. VRABIE, D. *Literatura pentru copii. Analize literare*. Chișinău: editura Integritas, 2009. 286 p.

1.3. Calitățile citirii și mijloacele formării lor

Pornind de la competențele specifice ale disciplinei integrate Limba și literatura română și în special – competența

specifică 3: *Receptarea textelor literare şi nonliterare prin tehnici de lectură adecvate, dând dovadă de citire corectă, conştientă, cursivă şi expresivă* [4], putem afirma faptul că citirea, precum și scrierea, este un instrument esențial al muncii intelectuale la nivelul primar de învățământ și joacă un rol fundamental în dezvoltarea abilităților de comunicare, înțelegere și exprimare a copiilor.

Procesul de formare a deprinderilor de citire și scriere este lung, complicat și nu se încheie, după cum consideră unii, în clasa I, ci continuă și în clasele următoare, până când cititul devine un instrument de autoinstruire în munca intelectuală.

Cercetătorii Ioan Cerghit, Ioan Șerdean, Ion Berca, Irina Gantea ș. a. [apud 7] afirmă, în unison, faptul că lectură contribuie la dezvoltarea intelectuală a elevilor doar în cazul când a fost însușită tehnică citirii, care presupune următoarele calități: *corectă, conştientă, cursivă, expresivă*.

- ***CITIREA CORECTĂ*** se referă la:
  - citire clară, articulată a cuvintelor, fără deformări, omiteri, adăugiri;
  - citire fără repetări de sunete, silabe sau cuvinte;
  - citire cu accentuarea corectă a cuvintelor.

Corectitudinea citirii stă la baza tuturor celorlalte calități ale citirii și de aceea exercițiile de citire corectă trebuie realizate începând cu primele lecții din perioada alfabetară. Vom lua în calcul particularitățile psihologice ale cititorului începător, de greșelile de pronunție ale unor elevi, pentru a practica procedee variate și eficiente în vederea formării deprinderilor de citire corectă:

În vederea formării şi dezvoltării citirii corecte se folosesc diverse procedee:

- *citirea demonstrativă a învăţătorului*, care se poate efectua înainte sau după citirea elevilor:
- înainte de citirea elevilor – în cazul unui text lung, complicat sau a unul text liric;
- după citirea elevilor - de preferat, pentru a se evita citirea mecanică;
- *pregătirea pentru citire constă:* alegerea de către învăţător, din textul citit, a cuvintelor dificile ca articulare fonetică, lungi; analiza și sinteza acestora; explicarea sensului cuvintelor; compunerea acestora din silabe decupate, la alfabetar (casetă) sau pe bănci;
- *citirea în cor:* părţile mai dificile din text pot fi citite în cor. După citirea în cor, citesc din nou elevii care întâmpină dificultăți;
- *controlul permanent al învăţătorului asupra citirii elevilor şi controlul celorlalţi elevi asupra citirii colegului lor*. Încă din perioada alfabetară, elevii trebuie deprinşi să aibă o atitudine critică faţă de citirea proprie și citirea colegului.
- *pronunţarea cu glas tare, fără grabă, cu articularea clară a fiecărui cuvânt mai greu de pronunțat.* Elevii care nu fac distincţie în pronunţarea sunetelor s şi ş, s şi z, înlocuindu-le reciproc, trebuie puşi să facă exerciţii dese de pronunţare a sunetelor respective, arătându-li-se poziţia organelor vorbirii în timpul pronunţării acestora;
- *reglarea ritmului de citire*: reglarea ritmului respirației în timpul pronunțării;
- *citirea frământărilor de limbă*, spre exemplu „Capra crapă piatra” etc. sunt citite la început rar, apoi din ce în ce mai repede, în cor şi individual;
- *citirea silabelor închise, deschise*;
- *citirea silabelor care includ consoane perechi* (ba-pa, ta-da, șa-sa);

- *citirea silabelor cu aglomerari de consoane* (stra-, stru-);
- *completarea cuvintelor cu literele omise*: m.r.mă, c.mi.n;
- *completarea cuvintelor cu silabele omise*: tomna..., sila.., ..mineața, ..pilaș, ...re, ..gru;
- *compararea cuvintelor și determinarea deosebirilor*: cai – cal; sac – sat; cor – cort; lut – lupt; orar – oral; ceafa – ceata; cămară – comoară; orar – oral;
- *descoperirea cuvintelor de prisos*: pisică, roșu, iepure, câine, negru, cântă, alb, verde, pom;
- *reconstituirea propozitiilor din cuvintele împrăstiate*;
- *Jocul „Zeppa*": introducerea în cuvintele date a unei litere sau a unei silabe pentru a forma alte cuvinte:

sat – presat	e – carate, cartelă
pus - propus	– compas
căruță - camăruță	ıion – campion
rimă-primă	ıară - calimară

Învățătorul va avea grijă să propună elevilor pentru analiză și citire doar cuvintele înțelese de ei, cunoscute, care includ literele învățate de ei până în momentul organizării activităților de formare a deprinderilor de citire corectă [1; 5, p. 73; 7].

CITIREA CONŞTIENTĂ:

- însumează corectitudinea și înțelegerea sensului cuvintelor, propozițiilor, textului, simultan cu actul citirii;
- prin citirea activă sunt angajate operațiile de gândire și procesele afective ale elevului, contribuind astfel la o înțelegere nuanțată și sensibilă a textului.

  În vederea asigurării caracterului conştient al citirii, elevii trebuie ajutaţi să înţeleagă sensul fiecărui cuvânt şi al fiecărei propoziţii, să deslușească sensul fiecărui fragment logic şi să poată formula ideea principală, făcând legătura logică dintre aceasta şi ideile secundare.

Înţelegerea sensului cuvintelor se realizează prin varii modalităţi:

- conversaţia introductivă;
- exerciţiile de explicare a cuvintelor necunoscute;
- citirea şi analiza fragmentelor textului;
- elaborarea planului;
- conversaţia de generalizare;
- reproducerea conţinutului textului [7, p. 69].

Evident, explicarea cuvintelor necunoscute, din text, contribuie la formarea deprinderilor de citire conştientă. E important ca această activitate, *explicarea cuvintelor necunoscute,* să se realizeze într-un mod atractiv, creativ, folosind diferite procedee:

- *prezentarea obiectului denumit prin cuvânt,* corespunde particularităţilor gândirii copiilor de vârstă şcolară mică (exemplu: croşetă, catifea, glastră);
- *prezentarea unui desen, ilustraţie, fotografie* pe care este reprodus obiectul (exemplu: *girafă, rinocer, gaiţă)*;
- *explicarea cuvintelor prin mimică sau gestică* (exemplu: a se oţărî, a se încrunta, a se mira, a merge agale, a merge legănat);
- *folosirea sinonimelor* (exemplu: pulbere – praf; orologiu – ceas; onest – cinstit);
- *prin perifrază*: sensul cuvântului se explică folosind un grup de cuvinte cu înţeles apropiat (exemplu: suman – haină ţărănească până la genunchi, confecţionată din lână groasă; poiană – pajişte cu flori, situată în mijlocul pădurii);
- *descompunerea noţiunii generale în noţiuni particulare* (unelte agricole: sapă, coasă, greblă etc.; rechizite şcolare: pix, creion, caiet etc.);
- *generalizarea noţiunii particulare neînţelese* (exemplu: struţ – pasăre; strungar – meserie/ocupaţie);

- *introducerea cuvântului neînţeles într-o propoziţie* (exemplu: năprasnic – Era un ger năprasnic; iminent – Pericolul de a fi luat de ape era iminent.);
- *alăturarea la cuvântul necunoscut a unui cuvânt din aceeaşi familie de cuvinte* (exemplu: stătut, a sta etc.);
- *analiza gramaticală a cuvântului* (exemplu: radiodifuziune – radio+difuziune);
- *desenul-schiţă la tablă a cuvântului necunoscut* (exemplu: acoladă, triungi);
- *explicarea cuvintelor noi în procesul excursiei* (exemplu: șantier, macara, schele);
- *explicarea cuvintelor noi prin comparaţie* (exemplu: cilindric – ca o cană);
- *descrierea obiectului sau a fenomenului respectiv, arătând însuşirile caracteristice şi importanţa lui*.

În funcţie de caracteristicile textului respectiv, de complexitatea cuvintelor, de particularităţile de vârstă ale copiilor, cuvintele neînţelese se explică:

a) *înainte de lectură* – în convorbirea şi discuţiile pregătitoare se explică cuvintele care pot împiedica înţelegerea sensului propoziţiilor, al fragmentelor.

b) *după lectură* – se explică cuvintele solicitate de elevi; expresiile plastice al căror sens nu este destul de clar pentru copii; explicarea are loc după citirea în întregime sau după citirea pe fragmente [5; 7].

Elevii sunt orientați de fiecare dată să ceară precizarea sensului cuvintelor necunoscute, a expresiilor sau singuri să folosească dicţionarul.

Procedee pentru explicare a expresiilor plastice:

- adresarea unei întrebări elevilor: „Cum înţelegeți această expresie?”. Pe baza răspunsurilor oferite de elevi, învăţătorul va da o formă mai corectă sensului expresiei;

- înlocuirea expresiei figurate printr-o altă expresie, simplă, populară, obişnuită;
- explicarea expresiilor plastice pe calea desenului, a acţiunilor ilustrate sau prin luarea unei atitudini, schimbarea corespunzătoare a expresiei feţei, prin efectuarea gesturilor corespunzătoare (exemplu: „Păşea tandru şi grațios.”).

Înțelegerea sensului propoziției este mai greu de realizat pentru un elev începător. El trebuie să sesizeze legăturile logice dintre cuvinte. Aceste legături se stabilesc, mai ales în clasele I-II, prin întrebările învățătorului referitoare la cuvintele din propoziție. Învățătorul poate pune întrebări despre fapte/idei/ personaje din text. De exemplu, copiii citesc propoziţia: „Ciocănitoarea şi-a făcut cuibul într-un stejar înalt.”. Învăţătorul se adresează următoarele întrebări:

– Despre cine se vorbeşte în această propoziţie?
– În această propoziţie se vorbeşte despre o ciocănitoare.
– Ce şi-a făcut ciocănitoarea?
– Ciocănitoarea şi-a făcut cuibul.
– Unde şi-a făcut ciocănitoarea cuibul?
– Ciocănitoarea şi-a făcut cuibul într-un stejar.
– În ce fel de stejar şi-a făcut ciocănitoarea cuibul?
– Ciocănitoarea şi-a făcut cuibul într-un stejar înalt.
– Aşadar, despre cine am citit noi în această propoziţie?
– În această propoziţie se vorbește despre ciocănitoarea care şi-a făcut cuibul într-un stejar înalt [2; 3].

- ***CITIREA CURSIVĂ/CURENTĂ/FLUENTĂ*** implică următoarele aspecte:
  - ritmul citirii trebuie să fie optim (nici lent, nici rapid);
  - ritmul citirii este condiționat de ritmul vorbirii și de ritmul înțelegerii sensului textului citit;

- ritmul citirii, fluență citirii, se dezvoltă odată cu celelalte aspecte: corectitudine, caracter conștient și expresivitate.

Cercetările au demonstrat tempoul optimal al citirii, care asigură înțelegerea conținutului textului, e de 120 – 150 de cuvinte pe minută, adică tempoul vorbirii orale.

S-a constatat că majoritatea elevilor care nu însușesc materia de studiu, nu au formate deprinderi de citire rapidă/fluentă și citesc foarte lent, din această cauză întâmpină dificultăți mari la pregătirea temelor pentru acasă și pierd interesul pentru lectură, pentru învățătură, nu frecventează bibliotecă, nu citesc cărți, ziare, reviste. Lectura pentru ei reprezintă o activitate chinuitoare, neplăcută. Citesc mult și cu plăcere numai acei elevi care au formate abilități de citire cursivă.

În procesul lecturii se perfecționează memoria operativă, atenția constantă, or, acești doi factori contribuie la formarea capacităților de muncă intelectuală. Un înalt nivel de instruire e imposibil fără o tehnică bună a citirii, nu întâmplător în SUA există companii, întreprinderi unde, la posturi de conducere, sunt angajate numai persoanele care citesc 350 – 400 de cuvinte pe minută [7].

În vederea formării și consolidării deprinderilor de citire cursivă (curentă/fluentă) pot fi practicate o serie de metode și procedee eficiente:

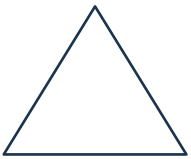
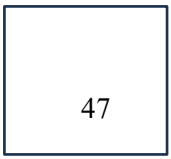
- *verificarea citirii conștiente* (dacă elevul va citi prea repede, nu va dovedi să pătrundă în esența celor citite);
- *citirea pe roluri/citirea dialogurilor* (îndrumă procesul citirii în conformitate cu ritmul normal cerut de conținutul fragmentului);
- *citirea poeziilor învățate pe de rost* (obligă elevul să citească în ritmul propriu recitării, contribuind la asigurare expresivității citirii);

- *citirea consecutivă a unui text de către elevi cu ritmuri diferite*, pentru a oferii elevilor posibilitatea să compare ritmul propriu cu cel al colegilor, în scopul ameliorării;
- *jocul „Verifică-ți memoria*!”: la începutul lecției elevii citesc și se străduie să memoreze 10-15 cuvinte (uneori chiar propoziții) în timp de 1-2 minute. La sfârșitul lecției se verifică cine și câte cuvinte a memorat;
- *jocul „Caută beţişorul*!”? într-un fragment se caută cel mai lung cuvânt (sau cuvintele care includ diftongi, triftongi, vocale în hiat, mai multe adjective etc.);
- *citirea fragmentelor şi selectarea cuvintelor cu ortograme dificile;*
- *lectură şi reproducerea celor citite cu ajutorul minții şi gesturilor*;
- *citirea alineatelor, fragmentelor care implică intonație diferită*;
- *lectură – răspunsuri la întrebări;*
- *lectura celui mai emoționat fragment;*
- *lectura urmată de rezumarea textului;*
- *jocul „Cuvinte cu puişori*”: în aliniatul indicat de învățător, elevii se străduie să descopere cuvinte care ascund alte cuvinte, spre exemplu:

  primăvară = prim, primă, rimă, avar, var, vară, ar, ară;

  doină = do, doi, oi, in, oină, na, Ina;

  gândăcel = gând, gândac, dac, în, ac, acel, cel, el, ace, da.
- *jocul „Remorca*”: elevii care citesc cursiv îi iau în remorcă pe cei care citesc mai lent, adică îi ajută să citească în ritm cu ei;
- *selectarea* (din text) *cuvintelor pentru a completa figurile geometrice:*

- jocul „Hai, ghicește-ne!”: după primele cuvinte, elevii se străduie să le citească pe cele care urmează, deși sunt acoperite;
- *citirea unui aliniat de mai multe ori* (în gând) *pentru a-l citi apoi cu voce în timpul frământărilor de limbă;*
- reconstituirea propozițiilor în care unele cuvinte sunt omise;
- *citirea repetată, cronometrată*: elevii citesc timp de o minută, când expiră timpul și învățătorul rostește „stop!”, opresc cititul și marchează cu creionul simplu cuvântul la care au ajuns, verificându-se totodată viteză lecturii. Procedeul se repetă de 2-3 ori. Astfel, elevii sunt motivați să citească de mai multe ori;
- *citirea selectivă* (exemple: Citiți propoziția în care este vorba despre un animal! Citiți propoziția în care este numele unul copil! Citiți propoziția despre pădure!);
- *citirea fragmentelor mici în diferite tempouri*: citire-dictare, citire normală, citire accelerată.
- *dictării vizuale:* se alcătuiesc 10-15 seturi a câte 3 propoziții în așa fel, încât fiecare propoziție ulterioară să includă cu 1-2 litere mai mult decât cea anterioară. Spre exemplu:
  - Eu ar (4 litere)
  - El vede (6 litere)
  - Ana râde (7 litere)
  - Ion scrie (8 litere)
  - Mama coace (9 litere)
  - Vara e lungă (10 litere)

Fiecare propoziție o scriem pe o fișă, pe care apoi o prezentăm în fața elevilor numai pentru câteva secunde (în dependență de lungimea ei), iar copiii o transcriu în caiet după memorie. Elevilor care n-au reținut propozițiile li se propune să copieze de la coleg, iar a doua oară să fie mai atenți. Așa se

procedează la fiecare lecție. Dacă vrem să avem efectul scontat, dictările vizuale trebuie efectuarte la fiecare lecție [5; 7, p. 70].

Deci, viteza citirii trebuie să se dezvolte paralel cu viteza înţelegerii. Este necesar ca, pe bază de exerciţii, să se ajungă la situaţia ca viteza normală a citirii elevilor claselor a III-a şi a IV-a să corespundă cu ritmul vorbirii lor.

CITIREA EXPRESIVĂ. A citi expresiv înseamnă:

- a exprima în mod sugestiv, plastic, emoțional mesajul textului, ideile, gândurile, sentimentele exprimare de autor.

Însuşirea deprinderii citirii expresive duce la înţelegerea şi aprofundarea celor citite, la dezvoltarea imaginaţiei, a emoţiilor şi a simţului estetic. Înţelegerea de către elevi a conţinutului celor citite este principala condiție pentru asigurarea expresivității citirii. Numai ceea ce este bine înțeles poate fi citit expresiv [1].

Formarea deprinderilor de citire expresivă va începe chiar de la primele lecții din clasa întâi, învățătorul, prezentând el însuși modele de exprimare și lectură expresivă, încurajându-i și pe copii să-i urmeze exemplul. Exercițiile de citire expresivă vor fi efectuate concomitent cu studierea noțiunilor de sunet (consoană, vocală), silabă, cuvânt, propoziție (enunțiativă, exclamativă, interogativă). Spre exemplu, după studierea sunetelor și literelor *a, m*, elevii citesc cuvântul *mama*. După ce a fost citit corect, conștient, învățătorul le cere să-l citească așa, de parcă copiii doresc să-i transmită mamei o bucurie, să-i adreseze o rugăminte sau să-i demonstreze dragostea lor nemărginită.

Toate calitățile citirii se află în raport de interdependență și se condiționează reciproc. Pentru a realiza o lectură expresivă, emoțională, e nevoie de anumite condiții:

- textul trebuie să fie cunoscut, iar conținutul - bine analizat, înțeles.

- atât învățătorul, cât și elevul trebuie să posede o pronunție corectă, o direcție clară.
- e nevoie de cunoașterea tehnicii, regulilor de citire expresivă.

Expresivitatea are la bază anumite *elemente componente*: ***pauza, accentul, timbrul, tempoul (ritmul), intensitatea*** care se intersectează, se condiționează reciproc în timpul lecturii (vorbirii), în funcție de intențiile cititorului (vorbitorului), de sens, de emoțiile pe care le induce cititorul (vorbitorul) în cuvintele textului.

- ***Pauza*** este o întrerupere temporară a citirii (vorbirii) cerută de logica gândirii sau de succesiunea sentimentelor generate de operă.

Deosebim trei feluri de pauze:

-*Pauzele gramaticale* sunt opririle, în citire, indicate de semnele de punctuație;

-*Pauzele logice* sunt opririle care se fac înaintea unor cuvinte, fără să fie indicate prin semne de punctuație, pentru sublinierea ideilor. Se fac pauze mari după vers și după strofă, fără semne de punctuație. Se desparte prin pauze, fără semne de punctuație, subiectul de predicat: „*Frigul și foamea / l-au sleit de puteri*". Cer pauze inversiunile: „*Pe la zori / a început să plouă*".

Există și cazuri când semnele de punctuație nu cer pauze: a) nu se face pauză atunci când avem o propoziție incidentă: „*Dumnealui, pare-mi-se, a plecat...*"; b) nu se face pauză înaintea vocativului de la sfârșitul enunțului: „*Ce mai faci, Ioane?*"

Menționăm că o lectură (vorbire) fără respectarea pauzelor sau cu pauze întâmplătoare, incorecte, e lipsită de sens. Afară de aceasta, o pauză greșită poate avea repercusiuni grave, poate cauza interpretarea greșită a sensului enunțului.

-*Pauzele psihologice* sevesc la marcarea unei anumite stări sufletești, a trecerii de la o stare la alta. Fără pauze psihologice, citirea (vorbirea) sunt lipsite de viață.

Pauzele psihologice sunt de câteva feluri:

a) pauză de reamintire: *Da cum se numea satul ... unde făcusem popas în ziua aceea?*

b) pauză tăcerii: *Parcă ... (necuratul) mi-a încurcat mințile*.

c) pauză încordări emoționale: *Tătuță ... eu ... am ... pierdut ... pălăria ...*

d) pauză fiziologică e dictată de starea fizică a celui care vorbește. Un om bolnav sau supraobosit face pauze dese, alogice și cititorul trebuie să transmită, prin lectură, această stare: *Eu ... sunt ... bol...nav...*

▪ ***Accentul logic*** se caracterizează prin accentuarea unui cuvânt dintr-o propoziție cu scopul de a sublinia importanța cuvântului respectiv, stările afective ale personajelor, însușiri ale acestora etc.

Pentru a determina mai ușor accentele logice, e bine să știm să se accentuează întotdeauna:

a) *Comparația*: luminos la chip ca soarele; zvelt ca bradul;

b) *Repetițiile, enumerările*:
Din toate părțile vin, vin, vin, spre școală copiii cu buchete de flori.
Copii, bărbați, femei se îndreptau spre portiță școli.

c) *Verbele la imperativ, adresările*: Veniți, veniți, dragi păsări, înapoi!

d) *Adjectivele* (la gradul superlativ) *forma negativă a verbelor, antonimele* cer întotdeauna accent logic:
De-atunci, nurorile n-au mai avut zile bune în casă ... (I. Creangă);
Ziua scade, noaptea crește
Și frunzișul mi-l rărește. (M. Eminescu).

e) *În îmbinările substantiv comun + substantiv propriu, accentul logic îl poartă, de obicei, substantivul propriu:*
Textul e semnat de scriitorul Emil Gîrleanu.

▪ ***Timbrul*** – culoarea specifică a vocii, folosită pentru a transmite diferite nuanțe ale mesajelor (bucurie, ură, blândețe), caracteristici ale personajelor: *Trei iezi, cucuieți ușa mamei descuieți!* (I. Creangă). Timbrul vocii se va schimba în dependență de personalul (capra, lupul, vulpea, iepurele) care rostește propoziția.

▪ ***Tempoul (ritmul)*** se caracterizează prin încetinirea sau grăbirea ritmului de lectură. Cu tempou lent se citesc descrierile de natură, momentele de revelație. În tempou accelerat vor fi citite fragmentele în care e descrisă precipitarea acțiunii (luptele, fugă, momentul culminant). Deosebim mai multe categorii ale tempoului: lent, încetinit, moderat, sacadat, grăbit, accelerat.

▪ ***Intensitatea*** constă în întărirea/ridicarea vocii (până la strigat) și slăbirea ei (până la șoaptă) [3, 7, p. 77].

Expresivitatea se realizează prin următoarele procedee și tehnici:

- *Citirea model a învățătorului* are o influiență foarte mare asupra elevilor, contribuie la formarea deprinderilor de citire expresivă, deoarece elevii mici mereu au tendința de a imita învățătorul în toate: în felul de a vorbi, a citi, a se îmbrăca.
- *Discuții cu elevii despre modul cum trebuie să citească.*
- *Declamarea colectivă/pe grupe.*
- *Citirea pe roluri* se va realiza doar după analiza aprofundată a textului, la etapa „citirea de încheiere".
- *Concursul crainicilor.* Elevii prezintă imaginar textul în cadrul emisiunii „Ora de lectură expresivă". Elevul invitat de învățător, citește textul (fragmentul) în fața „ecranului" improvizat. Copiii participă cu plăcere la aceste exerciții, deoarece fiecare vrea să joace rolul crainicului într-o emisiune televizată, chiar și imaginară.

- *Exerciții cu banda audio.* 2-3 elevi sunt înregistrați cum citesc același fragment. Lectura înregistrată este reprodusă, iar colegii ascultă și decid cine a citit mai expresiv, argumentându-și opiniile.
- *Audierea imprimărilor* realizate de maeștri ai cuvântului artistic, asemeni contribuie la cultivarea interesului pentru literatură și la formarea capacității de citire expresivă.

Lectura expresivă constituie cel mai eficient mijloc de a le demonstra elevilor bogăția și frumusețea literaturii artistice, exercițiile de citire expresivă cultivă simțul limbii, contribuie la perceperea și aprecierea operei literare, ridică considerabil cultura vorbirii elevilor, le sensibilizează sufletul.

Întreaga muncă pentru formarea şi dezvoltarea deprinderilor de citire corectă, conştientă, cursivă şi expresivă conduc elevul la continua îmbogăţire a vocabularului, la dezvoltarea expresivităţii vorbirii, la stăpânirea limbii ca mijloc de comunicare [2; 7, p. 67; 8].

Activități de reflecție:

- Identificați, în Curriculumul național pentru învățământul primar, competența specifică a disciplinei integrate Limba și literatura română care prevede r*eceptarea textelor literare dând dovadă de citire corectă, conştientă, cursivă şi expresivă.*
- Deduceți câte o definiție pentru fiecare din calitățile citirii.
- Ilustrați câte două procedee/tehnici de formare și consolidare a deprinderilor de citire corectă, conștientă, cursivă și expresivă.
- Prezentați, în baza unui cuvânt necunoscut, cele mai potrivite modalități de explicare a acestuia (pentru nivelul primar de învățământ).
- Demonstrați lectura model a unui text cu conținut istoric, manual clasa a III-a (la alegere).

Bibliografie:

1. BĂRBULESCU, G., BEȘLIU, D. *Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar*. București: editura Corint, 2009. 240 p.
2. *Calitățile citirii și mijloacele formării lor.* [Citat 12.01.2024]. Disponibil: https://www.didactic.ro/materiale - didactice/37836_calitatile-citirii-si-mijloacele-formarii-lor
3. CIOBANU, V. *Didactica limbii și literaturii române 1. Suport de curs.* Chișinău: Tipogr. UPS "Ion Creangă", 2020. 156 p.
4. *Curriculumul pentru învățământul primar*. Chișinău: MECC, 2018, 212 p.
5. GOLUBIȚCHI, S. *Valori epistemice: Limba și literatura română în învățământul primar. Ghid metodologic*. Chișinău: editura Print-Caro, 2023. 118 p.
6. MARIN, M. *Didactica lecturii*. Chișinău: editura Cartier, 2013. 134 p.
7. ȘEPTELICI, A. *Limba și literatura română în clasele I-IV. Ghid methodologic*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2009. 236 p.
8. ȘERDEAN, I. *Didactica limbii și literaturii române în învățământul primar.* București: editura Corint, 2009. 238 p.

1.4. Procedee și tehnici de citire – citirea multiplă

Formarea deprinderilor de citire corectă, conștientă, cursivă și expresivă este un proces îndelungat, care presupune un efort susținut din partea factorilor implicați. Pentru a înlesni acest proces este important să utilizăm varii procedee și tehnici de citire. *Ghidul de implementare a curriculumului pentru învățământul primar* [1, p. 36], precum și alte surse propun o serie de procedee și tehnici didactice de citire, care urmăresc dezvoltarea deprinderii de citire corectă și conștientă, accelerarea ritmului de citire și, totodată, facilitează activitatea învăţătorului la etapa *citirii multiple* şi creează condiţii de varietate în cadrul lecţiei. Spre exemplu:

- ***Citirea în șoaptă*** *(zum-zum).* Reprezintă o treaptă pentru pregătirea citirii în gând.
- ***Citirea în gând*** contribuie la dezvoltarea memoriei vizuale şi la o independenţă totală în citire. Trecerea la acest tip de citire se face numai după ce elevii ştiu să citească corect, conştient, fluent, expresiv (începând cu perioada postabecedară).
- ***Citirea în lanţ.*** Fiecare elev citește câte 1-2 propoziţii/ un alineat, în funcţie de lungimea textului (câte o strofă, în cazul unui text liric), în ordinea aşezării în bancă sau, mai rar, după catalog. Asigură exersarea citirii de către toţi elevii clasei.
- ***Citirea în ștafetă***. Fiecare elev citește una–două propoziţii, după care solicită pe unul dintre colegii săi să continue citirea. Sau un elev citește până învăţătorul îl oprește. Cel care a citit trebuie să numească cât mai repede un coleg care să citească mai departe. Poate fi utilizat și un obiect pe care il transmite colegului care urmează să citească. Este o modalitate de citire care menține interesul întregii clase.
- ***Citirea împreună / citirea în perechi***. Elevul care are dificultăți la citire este solicitat să citească împreună cu învăţătorul sau cu un coleg care citește bine, acesta citește cu voce mai tare în aşa fel încât să poată fi urmărit de colegul cu dificultăți la citire. Se urmărește reglarea ritmului de citire, apropriind pe fiecare copil de ritmul clasei. Are un rol în diminuarea inhibiţiilor în timpul citirii.
- ***Citirea în cor.*** Activizează şi menţine disciplina întregii clase, dar aplicată mai multă vreme devine plictisitoare.
- ***Ștafeta greșelior***. Un elev citeşte până când face prima greşeală, fiind oprit de ceilalţi elevi. Continuă următorul, până când face prima greşeală, şi aşa mai departe.
- ***Citirea alternativă***. O propoziţie se citeşte cu voce tare, iar propoziţia următoare se citeşte în gând. Învăţătorul trebuie să

fie atent ca şi aceste propoziţii din urmă să fie citite de către elevi [2; 4, p. 67].

- ***Citirea-ecou.*** Variante:
- un elev citeşte, iar altul îl urmează, repetând sub formă de ecou (răsunet);
- un elev citeşte, ecoul fiind produs de un grup de elevi sau de întreaga clasă;
- un grup de elevi citeşte, răsunetul fiind produs de un alt grup de elevi. Este un exerciţiu ce activează întreaga clasă.

- ***Citirea prin excludere.*** Textul se citeşte cu voce tare, se exclud cuvinte la alegere, cuvinte care încep cu o vocală, primul sau ultimul cuvânt din propoziţie, se exclud cuvintele după virgulă sau unele părţi de vorbire. Este un exerciţiu care dezvoltă atenţia, gândirea şi activizează memoria elevilor.
- ***Citirea întârziată.*** În acest caz, elevii nu citesc curent, ci prima citire a propoziţiei este în gând şi apoi cu voce tare. O variantă a exerciţiului poate fi aceea când propoziţia este citită de două ori cu voce tare. Este recomandabilă mai ales pentru elevii care citesc anevoios, cu varii greşeli de pronunţie, întrucât acestea sunt diminuate sau chiar eliminate la a doua citire.
- ***Citirea-spectacol***. Copilul care citește vine în fața clasei și citește cât poate de corect și cu intonație. La sfârșit face o plecăciune către „spectatori”, iar aceștia aplaudă.
- ***Citirea selectivă***. Se cere elevilor să citească sau să nu citească anumite cuvinte sau propoziţii. Contribuie la evitarea învăţării mecanice, la controlarea atenţiei elevilor şi la formarea capacităţii de selecţie.
- ***Citirea creatoare***. Se cere elevilor să citească textul din manual, dar cu folosirea a cât mai multor cuvinte proprii. Prin această citire se urmăreşte antrenarea capacităţii de povestire, conştientizarea actului citirii, posibilitatea de adaptare la situaţii concrete.

- ***Citirea pe roluri*** se aplică în cazul textelor dialogate, este un procedeu mult îndrăgit şi solicitat de elevi. Vom implementa aceast procedeu după comprehensiunea conținutului textului.
- ***Citirea prin substituire:***

- substituirea cuvântului dat cu sinonime în aceeaşi propoziţie;
- substituirea cuvântului dat cu sinonime în propoziţii diferite;
- substituirea cuvântului dat cu antonime (se modifică sensul comunicării) [1, p. 37; 4, p. 68].

- ***Citirea ortoepică.*** Variantă a citirii silabisite, fiecare silabă se citește de două ori. Lărgeşte orizontul de citire, dezvoltă precizia elevilor în succederea silabelor în cuvinte.
- ***Lanțul cuvintelor***. *Variante:*

- se citeşte un cuvânt, iar elevii subliniază cuvintele care încep cu litera cu care s-a terminat cuvântul precedent;
- se citeşte o propoziţie şi se subliniază în propoziţia următoare orice cuvânt care începe cu litera de la începutul ultimului cuvânt citit anterior.

- ***Buchețelele.*** Se scrie pe tablă un cuvânt, iar elevii caută în text cuvintele care încep cu fiecare literă din cuvântul respectiv. [1, p. 37; 3, p. 68].

  Procedeele și tehnicile prezentate pot îmbrăca şi alte aspecte decât cele expuse mai sus. Rezultatele obţinute în urma aplicării acestora depind de componenţa clasei, de situaţia educativă specifică, de creativitatea și profesionalismul învăţătorului. Acesta este cel care, într-o situaţie dată, va selecta activitățile adecvate pentru a obţine o maximă eficienţă.

Procedeele și tehnicile de citire joacă un rol esențial în dezvoltarea competențelor de literație la elevii din clasele primare. Această etapă este crucială deoarece pune bazele înțelegerii textelor și ale utilizării limbajului în diverse contexte.

Prin utilizarea acestor procedee și tehnici, profesorii pot contribui la dezvoltarea unor cititori competenți, curioși și

autonomi. Implementarea lor cu succes necesită creativitate, răbdare și adaptare continuă la nivelul de dezvoltare al elevilor.

Activități de reflecție:

- Specificați scopul utilizării procedeelor și tehnicilor de citire în cadrul lecțiilor de Limba și literatura română la nivelul primar de învățământ.
- Exemplificați 4-5 procedee sau tehnici de citire implementate în cadrul lecției la clasele a II-a – a IV-a.
- Organizați citirea multiplă în baza unui text narativ, clasa a II-a (la alegere).

Bibliografie:

1. *Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar*. Chișinău, MECC, 2018, 272 p.
2. IDA, Ș. *Tehnici de citire utilizate la clasele I-IV*. Convorbiri didactice Nr. 8/mai 2015. Casa Corpului Didactic Tulcea. [Citat: 27 ianuarie 2024]. Disponibil: https://ccdtulcea.ro/wp/wp-content/uploads/revista/8/10.Tehnici%20de%20citire % 20 utilizate%20la%20clasele%20I-IV.pdf
3. MARIN, M. *Didactica lecturii*. Chișinău: editura Cartier, 2013. 134 p.
4. NOREL, M. *Didactica predării limbii și literaturii române în învățământul primar,* Brașov: Grupul Editorial Art, 2010, 248 p.

2. ASPECTE TEORETICE ȘI METODOLOGICE ÎN ÎNVĂȚAREA TEXTELOR LITERARE LA NIVELUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR

2.1. Modalități de abordare a textelor narative (epice)

Lectura explicativă

Fără a minimaliza importanţa mijloacelor moderne de informare, profesorul are datoria de a apropia elevii de carte de la vârstele mici, dar nu obligându-i să citească, ci trezindu-le interesul pentru această activitate intelectuală. Lectura obligatorie nu a avut niciodată succes; cel care a câştigat întotdeauna a fost interesul pentru lectură.

„Accesibilitatea unui text pe care îl citesc școlarii mici nu este dată atât de nivelul lui artistic ridicat, de numărul figurilor de stil, cât de măsura în care problematica acestei creații se înscrie în sfera de interese ale copiilor, precum și de felul în care elevii sunt conduși, prin intermediul lecturii explicative, să-i înțeleagă sensurile. Astfel, accesibilitatea devine nu atât o chestiune de conținut, cât mai ales de metodă [8, p. 165]. Din cele relatate mai sus reiese cu pregnanţă necesitatea îndrumării lecturii şi a motivării elevilor pentru lectură în vederea formării capacităţii de parcurgere şi înţelegere a textului literar şi pentru valorificarea conţinutului acestuia [6, p. 93].

În manualele școlare cele mai multe texte sunt cu conținut narativ, aparținând genului epic, accesibile elevilor din clasele primare. Textele din manuale prezintă aspecte din viața copiilor, al unor viețuitoare, momente din trecutul istoric, momente din viața unor personalități.

Modelul textului narativ ”este reprezentat prin *momente de acțiuni (momente ale subiectului*): expoziţiunea, intriga, desfășurarea acțiunii, punctul culminant și deznodământul” [apud 2, p. 84].

Abordarea unui text narativ (epic) în cadrul unei lecții de Limba și literatura română la nivelul primar de învățământ se va realiza cu ajutorul ***metodei lecturii explicative.*** Lectura explicativă este considerată un complex de metode, care apelează la *lectură, conversaţie, explicaţie, demonstraţie, povestire, joc de rol* etc., urmărind citirea textului în vederea înţelegerii lui.

Lectura explicativă a textelor epice se desfăşoară după următorul algoritm:

1. **Integrarea lecţiei în sistemul de lecţii din unitatea de învăţare** (de regulă, textele suport sunt grupate într-o unitate de învățare, după tematica pe care o abordează)**.** În acest moment profesorul descoperă, împreună cu elevii, elementele comune ale lecţiei şi a altor lecţii din unitatea de învăţare pe care o parcurg. De asemenea, evidenţiază textele literare epice studiate care au aceeaşi temă sau sunt scrise de acelaşi scriitor. Etapa este necesară pentru ca elevii să conştientizeze că lecţia face parte dintr-un sistem de lecţii cu legături între ele. De aceea discuţiile sunt bine organizate, urmăresc valorificarea cunoştinţelor şi a deprinderilor obţinute de elevi în lecţii anterioare şi fixarea sau completarea lor cu altele noi [1, p. 120; 6, p. 94].
2. **Trezirea interesului/motivarea elevilor pentru citirea și cunoașterea textului** (conversaţia pregătitoare). Această etapă poate fi organizată diferit, în funcție de conținutul operei:
   - conversație în concordanță cu tema textului;
   - intuirea unor imagini;
   - analiza rezultatelor unei excursii;
   - audierea unei linii musicale;
   - povestirea învățătorului;
   - prezentarea unor secvențe de film;
   - aplicarea tehnicilor: graficul CCC, gândește-perechi-

prezintă, grafitti, licitația de idei, brainstorming etc.

Povestirea textului se va utiliza preponderant în cazul textelor istorice. Învățătorul poate să se oprească la un anumit moment pentru a stârni curiozitatea elevilor ca să citească mai departe [2, p. 86; 7, p. 94].

3. **Anunțarea titlului textului și a autorului.** Informații sumare despre autor (cu prezentarea portretului și a expoziției de cărți).
4. **Explicarea unor cuvinte necunoscute** sau a unor elemente care ar putea împiedica înţelegerea textului.
5. **Familiarizarea elevilor cu textul: lectura integrală a textului** (citirea individuală în gând sau în șoaptă, cu creionașul în mână, pentru a sublinia și alte cuvinte necunoscute). Lectura-model a textului poate fi efectuată de profesor în cazul unor texte de înaltă complexitate, textele istorice. Rămânem, însă, consecvenţi la faptul că prima citire o realizează elevul, deoarece urmărim apropierea acestuia de textul literar cu forţe proprii, transformarea lui din ascultător de lectură în cititor de lectură.
6. **Explicarea cuvintelor noi**. **Folosirea diverselor procedee** (vezi *citirea conştientă* – calitate a citirii).
7. **Întrebări în legătură cu textul** (adresate de învățător sau chiar de elevi, unul altuia). Pentru a verifica în ce măsură elevii citesc conştient, profesorul le adresează 2-4 întrebări referitoare la titlul textului, autorul, locul desfășurării acțiunii, personajele. Întrebările nu trebuie să vizeze fondul de idei al textului, deoarece prima lectură nu asigură înțelegerea profundă a textului. Dacă se constată că mai mulţi elevi nu stăpânesc conţinutul textului, profesorul aduce explicaţii suplimentare, după care elevii vor reciti textul [6, p. 94; 7, p. 94].

8. **Citirea în lanţ a textului.** Acest exercițiu permite exersarea citirii cu voce tare a unui număr mare de elevi; fiecare elev citește câte o propoziție sau un alineat sau fragment (în funcție de clasă) [1; 6, p. 95].
9. **Citirea pe fragmente**.
   - Învățătorul *explică expresiile și cuvintele noi*, propune elevilor să le includă în enunțuri,pentru a verifica dacă aceste cuvinte au fost incluse în vocabularul activ al elevilor.
   - Învățătorul poate propune *exerciții orale*, spre exemplu: categorii semantice, semne de punctuație, ortograme etc.
   - Învățătorul formulează *întrebări privind conținutul fiecărui fragment* în parte, pentru a-ipregăti pe elevi în desprinderea ideii fragmentului.
   - Solicită mai multe răspunsuri la aceiași întrebare, pentru a dezvolta competențele de comunicare.
   - Propunem elevilor să *formuleze ideea fragmentului*. Se recomandă încurajarea elevilor de a formula fiecare cât mai sintetic ideea principală, din variantele propuse, se alege cea care întruneşte acordul celor mai mulţi elevi şi corespunde mesajului transmis de text
10. **Întocmirea planului de idei** (independent – începând cu clasa a III-a). Ideile se vor scrie la tablă și, respectiv, în caiete. Activitatea de împărțire a textului în fragmente (unități didactice) e organizată chiar din cala I, iar exercițiile de elaborare independentă a planului vor fi practicate începând cu clasa a III-a [2, p. 86; 6, p. 95].
11. **Povestirea conținutului textului**, pe fragmente, după planul de idei. În scopul dezvoltării competenței comunicative, vor fi formulate sarcini privind reproducerea textului, spre exemplu:
   - Expuneți artistic (aproape de text) fragmentul.
   - Expuneți rezumativ fragmentul al doilea și al treilea.

- Expuneți fragmentul care include descrierea peisajului.
- Realizați o expunere creatoare a ultimului fragment etc. [7, p. 95].

12. **Conversația de generalizare** (tema, ideea principală, caracterizarea personajelor). ***Tema operei literare*** reprezinta aspectul de maxima generalitate pe care il surprinde scriitorul prin transfigurarea realitatii. Tema se formulează printr-un cuvânt sau o sintagmă. Dintre temele majore ale literaturii mentionam: *patria, copilăria, natura*, *mama, familia, sănătatea, dragostea, patriotismul* etc. ***Ideea*** este concluzia care exprimă atitudinea scriitorului față de tema abordată, formulată printr-un enunț cu subiect și predicat. Pentru a deduce ideea textului, propunem elevilor să răspundă la următoarele întrebări: *Ce mă învață textul? La ce mă îndeamnă textul? Ce cred eu despre...? Ce sentimente îmi trezește/cultivă textul?*
13. **Citirea-model a textului, de către învățător** (sau de un elev care stăpânește bine tehnica citirii). Se urmăreşte oferirea unui model de citire expresivă.
14. **Citirea după model** (învățătorul va aprecia progresul fiecărui elev). Aici putem organiza una-două dintre formele propuse:
    - *Citirea ștafetă*;
    - *Citirea selectivă* (pe baza unor cerințe formulate de învățător). Prin această formă de citire profesorul verifică dacă textul a fost bine înţeles, dacă elevii şi-au format o citire conştientă;
    - C*itirea pe roluri;*
    - *Citirea cronometrată*.
15. **Activități creatoare.** Folosind diverse tehnici de lucru (*Diagrama Venn, Graficul T, Acrostihul, Cincinel*), învățătorul va urmări scopul de a dezvolta imaginația

elevilor, de a intensifica emoțiile declanșate de conținutul operei literare" [ibidem, p. 96]

16. **Exerciții de cultivare a limbii române**, în funcție de conținutul vizat pentru ora/orele respective.
17. **Exerciții de scriere** – se desfășoară în diferite momente ale lecției și acoperă aproximativ o tremie din timpul de lucru; este recomandat ca sarcinile de scriere să aibă legătură cu textul.

Este necesar să precizăm că nu toate aceste etape trebuie parcurse într-o singură lecție. De altfel, în clasele primare, de regulă, sunt două ore de limba și literatura română pe zi. Învățătorul este cel care gestionează aceste etape în funcție de dificultatea textului și de specificul clasei [1, p. 119].

Activități de reflecție:

- Enumerați etapele abordării textului narativ în cadrul lecției de Limba și literatura română la nivelul primar de învățământ.
- Delimitați în fragmente logice textul *Culesul porumbului*, după Ion Agârbiceanu, clasa a III-a.
- Elaborați algoritmul lecturii explicative în baza unui text epic, clasa a III-a (la alegere).

Exerciții online:

- Descoperiți cuvintele cheie: https://wordwall.net/ro/resource/63156787
- Completați propozițiile lacunare: https://www.educaplay.com/learning-resources/16758764-limba_i_literatura_roman.html

Bibliografie:

1. BĂRBULESCU, G., BEȘLIU, D. *Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar*. București: editura Corint, 2009. 240 p.
2. CIOBANU, V. *Didactica limbii și literaturii române 1. Suport de curs.* Chișinău: Tipogr. UPS "Ion Creangă", 2020. 156 p.
3. *Curriculumul pentru învățământul primar*. Chișinău: MECC, 2018, 212 p.
4. *Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar*. Chișinău, MECC, 2018, 272 p.
5. GOLUBIȚCHI, S. *Valori epistemice: Limba și literatura română în învățământul primar. Ghid metodologic*. Chișinău: editura Print-Caro, 2023. 118 p.
6. MOLAN, V., BIZDUNĂ, M. *Pedagogia învățământului primar și preșcolar. Didactica limbii și literaturii române*. MEC, 2006. 143 p.
7. ȘEPTELICI, A. *Limba și literatura română în clasele I-IV. Ghid methodologic*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2009. 236 p.
8. ȘERDEAN, I. *Didactica limbii și literaturii române în învățământul primar.* București: editura Corint, 2009. 238 p.

2.2. Metode și procedee folosite în abordarea textelor narative

Dezvoltarea continuă a științei și tehnicii obligă cadrele didactice să caute modalități de asimilare a noilor metode de învățare: să treacă de la metodele cu caracter reproductiv la metode de învățare prin descoperire. Ioan Cerghit susține că „Gradul de profesionalism didactic se apreciază, în consecință, și prin capacitatea profesorului de a stăpâni un arsenal cât mai larg de metode eficiente, de a se dovedi un specialist în metode de instruire și educație” [3, p. 29].

Modernizarea metodelor de învățământ valorifică noul conținut al învățământului, punând accent pe munca independentă a elevilor, pe formele de pregătire diferențiată a acestora, pe activitățile desfășurate în mod creativ.

În viziunea cercetătorului I. Cerghit „Calitatea fundamentală a unei metode este *eficacitatea* ei. Este eficientă acea metodă care, prin propria-i aplicare favorizează obținerea unor rezultate superioare, care produc maximum de modificări comportamentale în condiții minime de timp, de effort, de cheltuieli materiale posibile, asigurând un grad înalt de perfecțiune și calitate a organizării învățării" [apud, p. 47].

Propunem câteva metode eficiente care sunt aplicate cu succes în procesul de studiere a textelor literare (narative) în clasele primare.

LECTURA GHIDATĂ [1, p. 64] se aplică pe un text narativ, care nu a fost citit anterior de elevi și care, prin subiectul lui captivant, trebuie sa-i motiveze să cerceteze cu atenție dezvoltarea subiectului și să facă diverse presupuneri. Activitatea are drept scop de a-i face pe elevi cititori pasionați și de a le forma abilități de analiză și reflecție critică. Se aplică în cadrul etapei "Realizarea sensului" (predarea-învățarea temei noi).

Învățătorul pregătește din timp un text narativ, cu subiect captivant. Dimensiunile textului trebuie să fie rezonabile, pentru a oferi posibilitatea de a-l împărți pe fragmente și formula întrebări la fiecare fragment. După ce se desfășoară evocarea, se distribuie primul fragment al textului. Elevii sunt rugați să citească independent și să ridice ochii când au finalizat de citit.

Urmează întrebările învățătorului referitoare la conținut, limbajul textului, apoi îndemnându-i pe elevi să facă presupuneri despre ce se va întâmpla ulterior (în următoarea secvență/următorul fragment). Atunci când presupunerile s-au epuizat, învățătorul le propune să citească al doilea fragment.

După care, se poate identifica ideea elevului care a fost cel mai aproape de conținutul fragmentului.

Procedura se va repeta până când vor fi citite și discutate toate fragmentele. Seria de întrebări va fi de fiecare dată alta, în legătură cu secvența/fragmentul citit. Cu fiecare fragment, ele devin tot mai complexe, orientându-se, de la *înțelegere* și *interpretare* spre *aplicare, analiză, sinteză, evaluare.* Bunăoară, înainte de a citi ultimul fragment, învățătorul va solicita predicțiuni asupra deznodământului acestui text.

După lectura acestui text în întregime, se va relua discuția privind detaliile relevante ale subiectului. Elevii vor elabora planul de idei al textului (în clasa a III-a). Lectura ghidată contribuie la dezvoltarea imginației creatoare, a competențelor comunicative, la consolidarea deprinderilor de citire conștientă, cursivă și expresivă [8].

REQUIEST (metoda cercetării complementare) [1, p. 84; 8]. Requiest se aplica la studierea unei creații literare cu subiect mai simlu (snoavă, legendă, schiță). Învățătorul propune un text delimitat în prealabil în fragmente și după evocare, elevii sunt repartizați/ grupați pentru a juca rolurile de învățători și elevi.

Toți citesc, independent, câte un fragment, se opresc și-și adresează întrebări, conform rolurilor pe care le interpretează. Elevii lucrează în perechi, schimbându-și rolurile după fiecare fragment. Este important ca întrebările să vizeze nu doar informații de la suprafața textului, ci să impună cercetarea lui profundă. Procedura se repetă după fiecare alineat, inversându-se rolurile.

Pentru a verifica dacă elevii au însușit conținutul textului, ei vor fi solicitați să răspundă și la întrebările învățătorului, să elaboreze planul de idei al textului, să reproducă textul conform planului elaborat, să determine tema și ideea creației literare. După studierea profundă a conținutului, vor fi organizate și activități creatoare în baza celor citite.

Metoda cercetării complementare contribuie la formarea competențelor comunicative, la perfecționarea deprinderilor de citire și de muncă independentă a elevilor.

PRESUPUNEREA PRIN TERMENI [2, p. 91]. Este o tehnică ce se aplică la etapa *evocare*, pe texte narative necunoscute și se sprijină pe câțiva termeni (nu mai mult de cinci) relevanți pentru acest text. Termenii extrași din text pot fi nume de obiecte, ființe, acțiuni, fenomene și ei trebiue sa constituie chintesența narațiunii. Elevul va inventa o istorie în baza acestor termeni, dar va da posibilitatea să vadă orice relație între ei și să adauge orice alți termeni. Pașii de realizare:

- Termenii sunt aduși la cunoștința elevilor verbal sau grafic (se expune imaginea/desenul acestor obiecte).
- Se explică sarcina, apoi elevii sunt rugați să discute în perechi ideile pe care le au în legătură cu termenii propuși.
- Învățătorul oferă cuvântul câtorva elevi, pentru a-și expune versiunile, având grijă ca elevii care nu s-au pronunțat la această etapă să poată contribui ulterior la desfășurarea presupunerii.
- Înainte de a începe lectura textului fragmentat (a primului fragment), elevii vor schița un *Tabel al presupunerii*. Acesta va fi completat la fiecare oprire.

Ce cred că se va întâmpla?	**Ce argumente am?**	**Ce s-a întâmplat de fapt?**

- Elevii completează discutând în perechi primele două coloane, după care citesc fragmentul I și completează și coloana a treia.
- Procedura se repetă pentru fiecare fragment al textului.

- La încheierea lecturii textului întreg, tabelul presupunerii fiind deja completat, învățătorul solicită reacții libere din partea elevilor:

✓ Ce părere au acum?
✓ Care sunt sentimentele lor?
✓ De ce?
✓ Ce s-ar fi întîmplat dacă...?

- Urmează o discuție în baza lecturii, dar sprijinită pe presupunerile anterioare.
- E bine ca învățătorul să nu răspundă personal la întrebări, să dirijeze eficient discuția, să le dea posibilitatea de a vorbi și elevilor mai retrași, să fructifice orice întrebare interesantă, pe care o vor enunța elevii.

Această tehnică poate fi aplicată și fără *tabelul presupunerii*.

AGENDA CU NOTIȚE PARALELE [3, p. 68]. Tehnica se recomandă a fi implementată la *realizarea sensului*. Elevilor li se distribuie câte o foaie albă, divizată în două printr-o linie verticală, în raport 1:2.

Citatul	Comentariul

Elevii vor nota în partea stângă o sintagmă, un enunț sau o expresie plastică din textul ce-l lecturează, iar în partea dreaptă vor scrie comentariu enunțului sau expresiei alese. Vor motiva de ce au făcut această alegere și își vor argumenta opiniile pentru care au optat în comentariile făcute. Tehnica poate fi realizată și oral.

Lectura textului și completarea agendei trebuie să fie individuale. Lectura notițelor începe doar atunci când toți elevii au finalizat de completat agenda.

SINELG (sistem interactiv de notare pentru eficientizarea lecturii şi a gândirii) [1, p. 90; 8]. Alături de afirmația *Elevul citește* se pot eșalona toate mărcile interogației: Ce? Cât? Cum?

Pentru ce? etc. citește acel elev. Anume felul în care citește elevul respectiv pare să aibă un impact deosebit asupra formării personalității. În acest sens, lectura cu creionul în mână a fost și este practicată de toate generațiile de cititori. Creionul în mână și un sistem de semne proprii, aplicate pe text pentru înțelegerea/memorarea informației, trebuie examinate în raport cu personalitatea cititorului și formarea unor abilități de muncă intelectuală. În acest sens, SINELG-ul este o tehnică de bază, ușor asimilabilă, cu variante pentru discipline și vârste diferite.

După *evocare,* profesorul dă instrucțiunile pentru SINELG: citiți foarte atent textul individual, lectura trebuie să fie însoţită de adnotări marginale (pe câmp) cu anumite semnificaţii:

- semnul „v" (*bifă*) – informația este cunoscută;
- semnul „+" (*plus*) – informația este nouă;
- semnul „–" (*minus*) – informația este contradictorie cu ceea ce am știut/știu;
- semnul „?" (*semnul întrebării*) – doresc explicaţii sau ideile par neclare, confuze.

După ce se încheie lectura, textul citit se analizează din pespectiva semnelor aplicate pe margini. Elevii vor relua informația pe care au aflat-o din lectura textului, o vor analiza, își vor exprima nedumerirea în raport cu unele informații din text, vor discuta asupra necesităților de documentare [7, p. 307].

Pentru monitorizare, se poate completa tabelul SINELG:

V	+	-	?

Urmează o discuție despre presupuneri/cunoștințe anterioare și confirmări/infirmări. În clasele a II-a și a III-a (în funcție de contingentul de elevi, nivelul lor de pregătire) se pot implementa doar două din aceste semne.

Este o metodă de menţinere a implicării active a gândirii elevilor în citirea unui text, de monitorizare a gradului de înţelegere a unui conţinut de idei, de învăţare eficientă.

Cercetătorul român Ioan Cerghit afirmă că „*...în materie de metodologie, libertatea profesorului este nelimitată. Aici este un teren pe care se poate afirma cel mai mult spiritul creativ al cadrului didactic*” [3, p. 29].

Activități de reflecție:

- Numiți metodele didactice eficiente care pot fi aplicate la predarea-învățarea unui text narativ.
- Exprimați opinia personală cu referire la importanța diversității (prin implementarea a varii metode didactice) în cadrul lecțiilor de Limba și literatura română la nivelul primar de învățământ.
- Caracterizați 2-3 metodele didactice care pot fi aplicate la predarea-învățarea unui text narativ în clasele primare.
- Proiectați algoritmul de implementare a unei metode didactice în baza textului epic *Cheița*, după Mircea Sântimbreanu, clasa a III-a.

Exerciții online:

- Implementați *Roata aleatorie* (lectura explicativă / lectura ghidată): https://wordwall.net/ro/resource/64221998

Bibliografie:

1. CARTALEANU T., COSOVAN O. *Aplicarea tehnicilor de dezvoltare a gândirii critice*. Ghidul IV. Chișinău: „Didactica Pro... ”, 2003, 93 p.

2. CARTALEANU, T., COSOVAN, O. *Formare de competențe prin strategii didactice interactive*. Chișinău: „Didactica Pro”, 2008.
3. CERGHIT, I. *Metode de învățământ.* Iași: editura Polirom, 2006, 318 p.
4. CIOBANU, V. *Didactica limbii şi literaturii române 1. Suport de curs.* Chișinău: Tipogr. UPS "Ion Creangă", 2020. 156 p.
5. GOIA, V. *Didactica limbii și literaturii române*, Cluj-Napoca: editura „Dacia”, 2002.
6. JINGA, I., NEGRET, I. *Învăţarea eficientă*. Bucureşti: editura Editis, 1994.
7. PÂNIȘOARĂ, I-O. Enciclopedia metodelor de învățământ. București: editura Polirom, 2022, 405 p.
8. ȘEPTELICI, A. *Limba şi literatura română în clasele I-IV. Ghid methodologic*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2009. 236 p.

2.2.1. Particularități ale studierii textelor cu conținut istoric

„Fără cultul trecutului nu există iubire de țară”

Mihai Eminescu

În clasele primare, la lecțiile de Limba și literatura română, elevii vin zilnic în contact cu texte ale unor scriitori importanți care evocă momente din istoria zbuciumată și glorioasă a neamului nostru. Prin conținutul acestor texte, elevii află despre faptele de vitejie ale strămoșilor noștri și pot stabili calități excepționale ale acestora: patriotism, vitejie, curaj, spirit de sacrificiu, optimism, modestie etc. Aceste cunoștințe favorizează înțelegerea cursului de istorie, pe care elevii îl încep în clasa a IV-a.

Lecturile cu conținut istoric reflectă fapte și evenimente istorice, personalități istorice, diverse lupte pentru libertate și unitate națională. Aceste texte au o valoare puternic educativă. Ele contribuie la declanșarea unor trăiri afective, sentimente

profunde de dragoste față de patrie, de neam. Abordarea textelor cu conținut istoric în clasele primare au drept scop *educarea sentimentelor patriotice* și *formarea unor concepte și reprezentări istorice la elevi*.

Textele cu conținut istoric din manualele de limba și literatură română (balade, legende, povestiri istorice) se deosebesc de celelalte specii ale genului epic prin conținut și prin limbaj, deoarece includ date, fenomene sociale, fapte, evenimente istorice, termeni, denumiri care reflectă trecutul istoric. Deși preferate de elevi, aceste texte prezintă unele dificultăți la studierea lor [6].

Textele cu conținut istoric implică o abordare diferită, deși metoda de studiere rămâne aceeași - *lectura explicativă-interpretativă.*

Etapele de studiere a unui text cu conținut istoric:

1. ***Etapa pregătitoare*** (conversaţia introductivă) va fi planificată și organizată cu minuțiozitate și va avea o pondere mai mare. La această etapă, va fi ancorat în timp și în spațiu evenimentul istoric. Unele cuvinte, expresii, noțiuni dificile se explică înainte de lectura textului, la etapa pregătitoare. Putem organiza:
   - conversație în concordanță cu tema textului;
   - intuirea unor imagini;
   - povestirea învățătorului;
   - prezentarea unor secvențe de film etc.
2. ***Anunțarea titlului textului și a autorului***. Informații sumare despre autor (cu prezentarea portretului și a expoziției de cărți).
3. ***Explicarea unor cuvinte necunoscute*** sau a unor noțiuni, expresii care ar putea împiedica înţelegerea textului.
4. ***Prezentarea textului prin povestirea textului de către învățător.*** Elevii vor lua cunoștință cu textul din povestirea

profesoarei. În procesul povestirii, cadrul didactic are posibilitatea să înlocuiască multe cuvinte, expresii dificile din text, să prezinte unele materiale suplimentare. Asemeni, putem implementa una dintre metodele: Lectura ghidată, Request, SINELG; Mozaic [4; 6 p.123].

5. ***Lectura și analiza textului pe fragmente****. Citirea individuală în gând sau în șoaptă*, cu creionașul în mână, pentru a sublinia și alte cuvinte, expresii necunoscute. Această etapă poate fi însoțită de exerciții la hartă, la tablă. Pentru a asigura accesibilitatea textelor istorice, cadrul didactic va folosi o serie de materiale ilustrative/didactice: portrete, imagini cu scene de război, filme, albume, hărți, atlase, enciclopedii, medalii etc.
6. ***Explicarea cuvintelor noi.*** Folosirea diverselor procedee (vezi *citirea conștientă* – calitate a citirii).
7. ***Întrebări în legătură cu textul*** (adresate de către învățător sau chiar de elevi, unul altuia).
8. ***Elaborarea planului.***
9. ***Conversația de generalizare.***
10. ***Activități creatoare.*** Folosind diverse tehnici de lucru (*Diagrama Venn, Graficul T, Cincinel*), învățătorul va urmări scopul de a dezvolta imaginația elevilor, de a intensifica emoțiile declanșate de conținutul operei literare [6, p. 96].
11. ***Citirea de încheiere****.*

Unele particularități de ordin metodic:

- *Datele cronologice, denumirile localităților*, pentru a fi mai ușor memorate, vor fi înscrise pe tablă.
- La etapa *explicarea cuvintelor și a expresiilor* se va ține seama de faptul că în textul istoric sunt multe arhaisme și regionalisme. Este posibil ca explicarea prin sinonime sau perifrază să nu fie suficientă, devenind necesară și prezentarea unei imagini sau chiar a obiectului concret, dacă este posibil [1, p. 122].

- În procesul analizei fragmentelor sau a conversației de generalizare, e necesar să stabilim, împreună cu elevii, *cauzele care au generat evenimentul istoric, să demonstrăm impactul lui asupra altor evenimente, asupra prezentului; semnificațiile moral-patriotice ale textului.*
- *Relația cauză-efect* în analiza evenimentelor istorice se va afla în centrul atenției învățătorului.
- *Noțiunile istorice: patrie, popor, luptă, viteaz, război, erou, eroism* se formează/dezvoltă treptat în cadrul lecțiilor de limba și literatura română.
- Acest tip de texte nu se povestește de către elevi, dar se scot în evidență doar informații în legătură cu anumite personalități [2].

Făcându-i pe elevi să cunoască trecutul și prezentul acestei țări, la lecțiile de limba și literatura română, nu facem altceva decât să-i integrăm în inima poporului din care fac parte și să le fortificăm mândria că sunt români.

Activități de reflecție:

- Enumerați 3-4 caracteristici ale textelor cu conținut istoric.
- Identificați scopul abordării textelor cu conținut istoric în clasele primare.
- Dezvăluiți etapele abordării textului cu conținut istoric în cadrul lecției de Limba și literatura română la nivelul primar de învățământ.
- Elaborați algoritmul lecturii explicative în baza unui text cu conținut istoric, clasa a III-a (*Din viața dacilor*, după Alexandru Vlahuță).

Exerciții online:

- Categorisiți speciile genului epic și liric: https://learningapps.org/watch?v=py1eper1523
- Determinați trăsăturile caracteristice ale genului epic și liric: https://learningapps.org/watch?v=pto0729gt23

Bibliografie:

1. BĂRBULESCU, G., BEȘLIU, D. *Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar*. București: editura Corint, 2009. 240 p.
2. CIOBANU, V. *Didactica limbii și literaturii române 1. Suport de curs.* Chișinău: Tipogr. UPS "Ion Creangă", 2020. 156 p.
3. *Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar*. Chișinău, MECC, 2018, 272 p.
4. GOLUBIȚCHI, S. *Valori epistemice: Limba și literatura română în învățământul primar. Ghid metodologic*. Chișinău: editura Print-Caro, 2023. 118 p.
5. MARIN, M. *Didactica lecturii*. Chișinău: editura Cartier, 2013. 134 p.
6. ȘEPTELICI, A. *Limba și literatura română în clasele I-IV. Ghid methodologic*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2009. 236 p.

2.2.2. Specificul studierii fabulelor la nivelul primar de învățământ

În istoria literaturii universale, fabula a fost ilustrată prin câteva nume de referință: Esop (literatura greacă), La Fontaine (literatura franceză), A. I. Krîlov (literatura rusă), iar în literatura română: Alecu Dornici, Grigore Alexandrescu, George Topârceanu, Tudor Arghezi, Marcel Breslașu etc. [2, p. 73].

Fabula *este o specie a genului epic, în proză sau, cel mai adesea, în versuri, de dimensiuni reduse, realizată pe baza alegoriei, cu un conținut moralizator* [ibidem p. 72]. De obicei, personajele unei fabule sunt *animale*, *plante*, *insecte, obiecte neînsuflețite* (mai rar oameni), dar prin intermediul lor sunt vizate comportamente și trăsături omenești.

În fabule sunt criticate viciile omenești, precum: *lenevia, zgârcenia, prostia omenească, lăcomia, îngâmfarea, lăudăroșenia, egoismul, agresivitatea, nerăbdarea etc.* Totodată, fabula contribuie la sensibilizarea cititorilor asupra modului de a

se comporta și de a gândi, de a orienta spre atitudini pozitive, precum: *modestie, generozitate, sinceritate, hărnicie, simțul realității* etc. Fabula este formată din două părți, inegale din punct de vedere al dimensiunii:

- *povestirea întâmplării;*
- *învățătura/morala*, desprinsă din întâmplarea respectivă.

Morala reprezintă mesajul textului. Sunt unele fabule în care între conținut și morală există spațiu și elevii ușor diferențiază structura. Altele au morala la început sau poate fi identificată în conținutul fabulei.

Personificarea este figura de stil folosită cel mai frecvent în fabulă. Se accentuează ideea de *alegorie* (plantele, animalele, insectele sunt înzestrate cu însușiri omenești) [4, p. 101]. *Personajele – alegorice* (care vorbesc și se comportă ca oamenii) – se pot caracteriza ușor. Modurile de expunere sunt aici: *povestirea, dialogul, comentariul* (morala, învățătura) [6, p. 170].

La nivelul primar de învățământ, studierea fabulei presupune următoarele **etape**:

1. ***Integrarea lecției în sistemul de lecții din unitatea de învățare***. La această etapă a lecției, învățătorul poate face legătura cu alte fabule ale scriitorului pe care elevii le cunosc sau cu alte creații ale altor fabuliști ce au aceeași temă.
2. ***Trezirea interesului elevilor pentru text*** – conversația pregătitoare (un proverb, o maximă, o imagine, o secvență video etc.).
3. ***Explicarea cuvintelor necunoscute***, folosind diverse procedee (vezi citirea conștientă).
4. ***Lectura textului de către elevi / recitarea fabulei de către învățător.***
5. ***Comentarea ilustrațiilor din manual și legătura cu fabula.***
6. ***Citirea textului cu voce tare*** (citirea multiplă). În funcție de calitatea citirii, durata acestor exerciții poate fi diferită.

7. ***Întrebări de comprehensiune a conținutului***. Vom adresa întrebări de tipul: Care sunt personajele fabulei „Racul, broasca și o știucă”? Ce și-au propus cele trei animale? De ce nu au putut duce lucrul până la capăt? La această etapă a lecției se evită întrebări care trimit la sentimentele elevilor vizavi de text. Aici vom explica și alte cuvinte sau expresii noi [1, p. 102].
8. ***Decodarea textului*** - se realizează o schemă a textului cu scopul de a facilita înțelegerea fabulei de către elevi.
9. ***Valorificarea textului*** pentru a dezvolta capacitățile de exprimare ale elevilor, de îmbogățire a vocabularului cu mijloace artistice.
10. ***Citirea model a textului de către învățător*** (dacă nu a realizat declamarea fabulei la început).
11. ***Citirea selectivă*** - vom verifica dacă elevii au înțeles bine mesajul fabulei.
12. ***Citirea pe roluri.***
13. ***Memorarea unei strofe.***
14. ***Conversații de generalizare***. Găsirea analogiei din viață, descoperirea sensului alegoric, explicarea moralei [4, p. 102; 1, p. 101; 5, p. 124].

Inspirată direct din scene de viață cotidiană și punând în mișcare personaje realiste, fabula se servește de un limbaj mai apropiat de comunicarea obișnuită, uneori chiar de varianta familiară a limbajului.

Activități de reflecție:

- Enumerați trăsăturile caracteristice ale fabulei.
- Specificați care sunt părțile componente ale fabulei.
- Argumentați de ce fabulele se însușesc mai dificil, comparativ cu alte texte epice, în clasele primare.
- Elaborați algoritmul lecturii explicative în baza fabulei *Momița și oglinda*, de Alexandru Donici, clasa a IV-a.

Bibliografie:

1. CIOBANU, V. *Didactica limbii și literaturii române 1. Suport de curs.* Chișinău: Tipogr. UPS "Ion Creangă", 2020. 156 p.
2. CRĂCIUN, C. *Metodica predării limbii române în învățământul primar*, Deva: editura Emia, 2007. 171 p.
3. *Curriculumul pentru învățământul primar*. Chișinău: MECC, 2018, 212 p.
4. GOLUBIȚCHI, S. *Valori epistemice: Limba și literatura română în învățământul primar. Ghid metodologic*. Chișinău: editura Print-Caro, 2023. 118 p.
5. ȘEPTELICI, A. *Limba și literatura română în clasele I-IV. Ghid methodologic*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2009. 236 p.
6. ȘERDEAN, I. *Didactica limbii și literaturii române în învățământul primar.* București: editura Corint, 2009. 238 p.

2.2.3. Explorarea textelor cu accente lirice în clasele primare

La vârsta şcolară mică textul liric se adresează unui cititor neavizat, un cititor care nu este obişnuit cu limbajul metaforic, cu imaginile artistice. El ar prefera un text cu acţiune dinamică, personaje, dialog viu. Învăţătorul trebuie să ştie că la vârsta aceasta copilul are, totodată, şi o mare disponibilitate afectivă: se ataşează uşor de anumite persoane, îndrăgeşte animalele şi chiar unele jucării. Aşadar, trebuie să apelăm la

sensibilitatea lui deosebită şi să-i deschidem ochii în faţa universului poetic al textului liric; să-l conducem cu răbdare şi să-l ajutăm să dezlege
tainele acestor texte mai greu de descifrat, atât pentru cei mici cât şi pentru cei mari.

Cele mai multe texte lirice sunt în versuri și redau sentimentele și gândurile autorului în mod direct, prin intermediul imaginilor artistice vizuale și auditive. Este important ca învățătorul să-i orienteze pe elevi să decodifice mesajul autorului și să înțeleagă semnificațiile cuvintelor.

Conținutul artistic al operelor lirice dezvăluie lumea interioară a omului. Citirea și analiza acestor texte implică dificultăți, deoarece ele nu povestesc fapte și întâmplări, ci exprimă sentimentele, atitudinile poetului prin imagini artistice, pe care elevii le percep cu greu. Elevul de vârstă școlară mică se caracterizează prin gândire concretă, dar trăirile lui afective sunt deosebit de puternice [2, p. 95.]. De aceea, abordarea textelor lirice trebuie să pornească tocmai de la dezvăluirea modului de exprimare a sentimentelor, de la explicarea sensului figurat al limbajului folosit de poet; semnificației imaginilor artistice, a unor trăiri emoționale, precum și pe utilizarea, apoi, în contexte noi a figurilor de stil întâlnite în creația respectivă [7, p. 177].

Unitățile de conținut reflectate în Curriculumul pentru învățământul primar prevăd studierea următoarelor specii ale genului liric: *poeziile* și *pastelurile* [3]. Însă, în clasele primare se mai pot discuta texte care aparțin:

- *creației populare lirice*: cântecul de leagăn, doina, colindul;
- *creației lirice culte*: poezia despre copilărie, viețuitoare, natură și eroi, pasteluri [4, p. 104].

Trăsăturile genului liric:

- autorul își exprimă ideile, gândurile și sentimentele, în mod direct, prin intermediul eului liric;
- operele lirice n-au subiect, personaje;
- exprimarea este efectuată la persoana I, dar este folosită și persoana a II-a;
- opera lirică poate fi cultă, cu autor cunoscut, ori populară, cu caracter anonim;
- ideile, sentimentele sunt sugerate prin imagini artistice;
- declanșează sentimente puternice;
- se adresează imaginației, sensibilității și afectivității cititorului [1; 4; 6, p. 85].

Prin intermediul operelor lirice incluse în manualele pentru clasa a II-a – a IV-a, elevii:

- vor însuși unitățile de conținut: *poezie, poet, pastel, vers, strofă, rimă, personificare, comparație* [3];
- vor utiliza aceste noțiuni în comunicare;
- vor descoperi prezența autorului, a eroului liric;
- vor sesiza emoțiile, sentimentele, exprimate în text, determinând cauzele ce au provocat aceste idei, sentimente;
- vor sesiza frumusețea limbajului artistic;
- vor folosi mijloacele artistice în contexte noi [2, p. 96].

Lectura explicativă a textelor lirice se desfăşoară după următorul **algoritm**:

1. ***Integrarea lecţiei în sistemul de lecţii din unitatea de învăţare*** (de regulă, textele suport sunt grupate într-o unitate de învățare, după tematica pe care o abordează)**.** În acest moment profesorul descoperă, împreună cu elevii, elementele comune ale lecţiei şi a altor lecţii din unitatea de învăţare pe care o parcurg. De asemenea, evidenţiază textele lirice studiate care au aceeaşi temă sau sunt scrise de acelaşi

poet. Etapa este necesară pentru ca elevii să conştientizeze că lecţia face parte dintr-un sistem de lecţii cu legături între ele. De aceea discuţiile sunt bine organizate, urmăresc valorificarea cunoştinţelor şi a deprinderilor obţinute de elevi în lecţii anterioare şi fixarea sau completarea lor cu altele noi [1, p. 122; 5, p. 94].

2. ***Trezirea interesului/motivarea elevilor pentru citirea și cunoașterea textului*** (conversaţia pregătitoare). Această etapă poate fi organizată diferit, în funcție de conținutul operei:
   - conversație în concordanță cu tema textului;
   - intuirea unor imagini;
   - analiza rezultatelor unei excursii;
   - audierea unei secvențe muzicale;
   - prezentarea unor secvențe de film [2, p.97; 6, p. 105].
3. ***Anunțarea titlului operei și a autorului.*** Informații sumare despre autor (cu prezentarea portretului și a expoziției de cărți).
4. ***Explicarea unor cuvinte necunoscute*** sau a unor elemente care ar putea împiedica înţelegerea textului [6, p. 106].
5. ***Familiarizarea elevilor cu textul: lectura integrală a textului.*** *Citirea individuală* (în gând sau în șoaptă, cu creionașul în mână, pentru a sublinia și alte cuvinte necunoscute) sau *lectura-model a textului de către învățător* (în cazul unor texte de înaltă complexitate), care oferă un model de citire, respectând toate cele patru calități ale citirii, cu o expresivitate accentuată, ceea ce declanțează emoții, sentimente, stări sufletești. Dacă lectura este realizată de către profesor, manualele elevilor sunt închise, pentru a asculta cu maximă atenție textul, după care vom respecta și pauza de meditație (4-5 secunde). Rămânem, însă, consecvenţi la faptul că prima citire o realizează elevul, deoarece urmărim apropierea acestuia de textul liric cu forţe

proprii, transformarea lui din ascultător de lectură în cititor de lectură.

6. ***Explicarea cuvintelor noi, expresiilor*** **-** folosirea diverselor procedee (vezi *citirea conştientă* – calitate a citirii).
7. ***Întrebări în legătură cu textul*** (adresate de învățător sau chiar de elevi, unul altuia). Pentru a verifica în ce măsură elevii citesc conştient, profesorul le adresează 2-4 întrebări, ținând cont de faptul că textul liric este mai dificil, aici nu există acțiune sau personaje, de aceea vom adresa întrebări de tipul: *Ce anotimp prezintă poetul? Cum descrie acest anotimp? Cum este cerul?* La acesată etapă a lecției nu vom formula întrebări de tipul: ce ați simțit după citirea poeziei? După prima lectură a poeziei nu se pot forma sentimente, acestea pot apărea după înțelegerea textului [2, p. 97; 5; 6].
8. ***Citirea în lanţ a strofelor –*** acest exercițiu permite exersarea citirii cu voce tare a unui număr mare de elevi; fiecare elev citește câte o strofă, nu câte un vers, pentru a evita citirea sacadată.
9. ***Citirea model a învățătorului*** (în caz că nu a fost realizată mai devreme).
10. ***Descifrarea mesajului poetic:***
    - explicarea *sensului figurat* al cuvintelor;
    - identificarea *figurilor de stil* (pe care le numim generic „expresii frumoase”);
    - delimitarea (în clasa a IV-a) a *tablourile* care compun textul, dacă este cazul (nu întotdeauna un tablou coincide cu o strofă);
    - surprinderea imaginilor *vizuale, auditive*, *olfactive etc.;*
    - formularea *mesajului textului* în 1-2 enunțuri, dacă este cazul.
11. ***Nuanțarea vocabularului*** (valorificarea textului) – după modelul figurilor de stil identificate în text, fără definiții, se cere

elevilor să realizeze construcții asemănătoare, în scopul nuanțării vocabularului acestora – clasa a IV-a [1, p. 122].

12. ***Întrebări din manual sau elaborate de către învățător***.
13. ***Memorarea unei strofe și recitarea ei*** (sarcină utilă pentru exersarea expresivității citirii). Învățătorul îi învață pe elevi cum se memorează un text liric:
    - *procedeul 1* – se citește primul vers, se recită versul, se citește al doilea vers, se recită versul, apoi se recită primul și al doilea vers ș.a.m.d. [4].
    - *procedeul 2* – se scrie la tablă o strofă (sau prezentată la ecran), după ce a fost citită de către elevi de 1-2 ori, din fiecare vers se șterge câte un cuvânt. Elevii continuă să citească strofa, inclusiv și cuvintele lipsă (după memorie). Se șterge cuvânt cu cuvânt din fiecare vers, până când strofa va fi știută integral, iar elevii vor continua să recite după memorie. În recitarea unei poezii este implicată mimica și gestica, astfel încât mesajul poetic este receptat mult mai ușor.
14. ***Exerciții de scriere*** – se desfășoară în diferite momente ale lecției și acoperă aproximativ o tremie din timpul de lucru; este recomandat ca sarcinile de scriere să aibă legătură cu textul.

Este necesar să precizăm că nu toate aceste etape trebuie parcurse într-o singură lecție. De altfel, în clasele primare, de regulă, sunt două ore de limba și literatura română pe zi. Învățătorul este cel care gestionează aceste etape în funcție de dificultatea textului și de specificul clasei [1, p. 122; 2, p. 97; 5, p. 94].

Propun, în cele ce urmează, unele sarcini/activități care pot fi implementate în cadrul lecțiilor de abordare a textelor lirice:

- Fără a teoretiza, învăţătorul conduce elevul spre dezvăluirea *ideilor* şi *sentimentelor* poetului, adică pătrunderea în universul poetic. Spre exemplu, poezia „Toamna” de Octavian Goga, clasa a IV-a:

- Cu ce se împodobeşte grădina la sosirea toamnei?
- De ce autorul atribuie norilor cuvântul „plumb”?
- Explicaţi expresiile: „creştet de dumbravă”’ „podoaba zdrenţuită”;
- Care sunt cuvintele care sugerează vremea rea?
- Descoperiţi cuvintele ce desemnează fiinţele care suferă la apropierea anotimpului rece.
- Citiţi/recitaţi versurile în care poetul îşi exprimă tristeţea şi singurătatea.

Se observă că intervenţia învăţătorului nu este exclusiv interogativă, ci stimulează elevul să se orienteze în text, să exploreze universul imaginar creat de poet.

- La fel de frumoasă şi captivantă poate fi găsirea şi explicarea *figurilor de stil*.
- Interesante li se par copiilor şi *comparaţiile* (pe care le descoperă uşor, dacă le spunem că acestea conţin cuvintele: „ca”, „asemenea”, „cât”, „la fel ca” sau altele asemănătoare): „cu penetul ca sideful”, „lumină nouă ca o fulguire de aur”,” pletele lui albe şi creţe parcă sunt nişte ciorchini de flori albe”, „basmul ne fermeca pe toţi ca un cântec frumos”. Sunt utile exerciţii de creare a unor comparaţii de către elevi, în care unul din termeni poate fi dat;

Cer limpede ca …	Flori asemenea unor …
Ochi albaştri ca …	Litere mici la fel ca …

- *Personificările* trebuie explicate elevilor ca fiind expresiile în care însuşiri omeneşti sunt atribuite unor plante, animale, obiecte: „mută-i noaptea”, „visează sub zăpezi”, „satele-adormite parcă”, „cu o zale argintie se îmbracă mândra ţară”, „florile stau supărate”. Acest exerciţiu poate fi desfăşurat sub formă de joc.
- Tot în scopul înţelegerii textului este şi observarea *lexicului*, care poate furniza informaţii utile în legătură cu intenţiile

autorului. Dacă în textele lirice prezenţa adjectivelor este numeroasă, ele dau forţă sugestivă, stimulând elevul să-şi imagineze tablourile descrise. Când textul conţine multe verbe de mişcare dă impresia de dinamism, de largă participare, de continuitate.

- O strategie de parcurgere secvențială a unui text liric este *harta lecturii* care include următoarele elemente: *titlul, autorul, strofele, cuvintele-rimă, tema, cuvintele-cheie* etc.

  Realizarea analizei unui text liric de către elevi ar trebui să conțină următoarele date, răspunsuri la câteva întrebări:
  - Ce fel de text am citit? (Text liric);
  - Cine vorbește în text (eroul/eului liric);
  - Ce structură are poezia? (Compoziția textului: strofe, versuri);
  - Despre ce este textul? (Tema textului și semnificația titlului);
  - Ce aspecte de natură (de viață) descrie poetul? (Codri, păsări etc.);
  - Care sunt imaginile? Ce redau? Ce sentimente? Ce stări?
  - Ce transmite aurorul prin versurile sale? / Ce sentimente vă trezește textul? (Admirație, bucurie, tristețe, durere etc.).

  Aceste întrebări pot fi aplicate diferențiat, în funcție de text și particularitățile de vârstă ale elevilor [4].

Apropierea de textul literar şi analiza lui trebuie făcute cu măsură. Scriitorii sunt artişti care şi-au exprimat ideile şi sentimentele printr-un anumit limbaj, iar acesta nu trebuie „tradus” în totalitate în alt limbaj. Imaginile sunt privite în ansamblul lor şi nu disecate în părţile componente, deoarece riscăm să strivim „corola de minuni a lumii”. Este suficient ca textul să devină generator de emoţii artistice, să poarte copilul prin universul imaginar al metaforei şi, în ultimă instanţă, să-l determine pe elev să citească poezie din proprie iniţiativă.

Activități de reflecție:

- Enumerați 4-5 caracteristici ale genului liric.
- Specificați noțiunile de teorie literară pe care le cunoaște un elev din clasele primare referitoare la genul liric.
- Proiectați o secvență de lecție la învățarea patelului *Oaspeții primăverii*, de Vasile Alecsandri, clasa a IV-a.

Bibliografie:

1. BĂRBULESCU, G., BEȘLIU, D. *Metodica predării limbii și literaturii române în învățământul primar*. București: editura Corint, 2009. 240 p.
2. CIOBANU, V. *Didactica limbii și literaturii române 1. Suport de curs.* Chișinău: Tipogr. UPS "Ion Creangă", 2020. 156 p.
3. *Curriculumul pentru învățământul primar*. Chișinău: MECC, 2018, 212 p.
4. GOLUBIȚCHI, S. *Valori epistemice: Limba și literatura română în învățământul primar. Ghid metodologic*. Chișinău: editura Print-Caro, 2023. 118 p.
5. MOLAN, V., BIZDUNĂ, M. *Pedagogia învățământului primar și preșcolar. Didactica limbii și literaturii române*. MEC, 2006. 143 p.
6. ȘEPTELICI, A. *Limba și literatura română în clasele I-IV. Ghid methodologic*. Chișinău: Tipografia Reclama, 2009. 236 p.
7. ȘERDEAN, I. *Didactica limbii și literaturii române în învățământul primar.* București: editura Corint, 2009. 238 p.

3. ASPECTE TEORETICE ȘI METODOLOGICE ÎN ÎNVĂȚAREA TEXTELOR NONLITERARE LA NIVELUL ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR

Scrierea este cea mai importantă competență pe care elevii trebuie să o dezvolte în clasele primare. Dar, deținerea acestei competențe înseamnă o activitate consecventă de-a lungul multor ani de educație, la școală și acasă. În clasele primare, abilitatea de a produce mesaje scrise reprezintă primatul disciplinei Limba și literatura română și urmează a fi dezvoltată gradual, cu multă grijă și perseverență. Scrisul se realizează, ca orice deprindere, prin aplicarea în practică a unor cunoştinţe care constau în reguli tehnice şi grafice, însoţite de explicaţiile învăţătorului.

Competența de producere a textelor scrise este reflectată în curriculum prin îmbinarea elementelor de dezvoltare a tehnicii scrisului cu cele de creare/producere a propozițiilor și textelor. Baza pe care o punem în clasele primare în privința tehnicii scrisului, ortografiei, modului de a gândi creativ, dar și a responsabilității în producerea mesajelor scrise formează „zestrea intelectuală” a vorbitorului cult și merită eforturi conjugate din partea învățătorului, elevilor și părinților.

Deci, elaborarea mesajului scris se face cu respectarea riguroasă a normelor limbii literare. Exigențele comunicării scrise vizează următoarele aspecte:

- organizarea textului scris (respectarea structurii);
- corectitudinea vocabularului;
- respectarea regulilor de ortografie și punctuație;
- așezarea textului în pagină;
- aspectul general al scrisului [8].

Curriculumul național pentru învățământul primar la Limba și literatura română propune studierea și a textelor nonliterare, pe lângă cele literare. Motivul acestei amplificări a noţiunii de text este legat de faptul că, şcoala se conformează nevoilor diverse şi

pragmatice ale lecturii, cuprinzând aria ei de preocupări şi formarea de competenţe pentru percepția acelui tip de texte cel mai des întâlnit: *articolul din presă, textul de popularizare a ştiinţei, publicitatea, anunțul, bilețelul, scrisoarea, afișul, felicitarea, mesajul scris electronic (SMS), invitația* etc.

Trăsăturile textului nonliterar:

- prezintă, în general obiectiv, un aspect din realitate;
- are drept scop informarea cititorului, dar şi transmiterea unor convingeri, încercarea de a-l determina să facă sau să creadă un anumit lucru;
- limbajul este, în general, neutru, dar în anumite texte (reclamele) se pot utiliza jocuri de cuvinte, mijloace artistice;
- este folosit aspectul corect, îngrijit al limbii;
- informația este prezentată obiectiv, clar, accesibil;
- obiectivul lor principal este de a comunica ceva;
- cititorul – odată ce parcurge textul, este interesat de conţinutul lui [2].

Abordarea acestor texte este diferită. Învățătorul va îndruma elevii să citească şi să înţeleagă conţinutul textelor nonliterare cu care se întâlnesc în activităţile zilnice, îi va orienta în descoperirea mijloacelor folosite de autorii textelor pentru transmiterea mesajelor. Receptarea textelor nonliterare va implica cunoașterea vocabularului, interpretarea unor simboluri, semne, convenții, valorificarea tradițiilor, obiceiurilor, experiențelor de trai din comunitate. [6, p. 38].

La studierea textelor nonliterare, elevilor li se prezintă variante de texte din fiecare categorie, urmează comentarii pe seama lor pentru a putea răspunde la următoarele întrebări:

- Ce ne transmite autorul textului?
- Care este structura textului?
- Ce mijloace folosește autorul textului?
- În ce măsură ai înțeles ce transmite autorul?

Drept metodă de studiere a textelor nonliterare rămâne ***metoda lecturii explicative,*** care implică următoarele etape:

- conversația pregătitoare – conversaţie despre domeniul la care se referă textul;
- explicarea anticipată a cuvintelor care pot împiedica înţelegerea textului;
- lectura integrală sau fragmentară a textului;
- explicarea termenilor ştiinţifici;
- sesizarea ideilor principale;
- conversație asupra textului pentru înţelegerea corectă a lui;
- redactarea textelor nonliterare funcționale, respectându-se structura;
- recitirea textului de către elevi;
- explicarea relației cauză-efect a fenomenului prezentat [6, p. 38; 7, p. 111].

Înscrisă în cadrul aceleiaşi viziuni, lectura textului nonliterar presupune parcurgerea mai multor etape:

- *prelectura* - întâlnirea cu problematica textului;
- *prima lectură* - parcurgerea textului;
- *relectura* - identificarea conținutului;
- *postlectura* - fixarea conținutului textului [1].

Conform *Curriculumului* și *Ghidului de implementare a curriculumului pentru învățământul primar* sunt recomandate pentru analize, comentarii și elaborare selectivă, în funcţie de potenţialul lingvistic și intelectual al copiilor, următoarele tipuri de texte nonliterare:

Tabelul 3.1. Texte nonliterare studiate în clasele primare [3; 6, p. 39]

Clasa	***Texte nonliterar informative***	***Texte nonliterar funcționale***
I	Orarul lecţiilor, programul de lucru (magazin, biblioteca, punctul	Felicitarea orală scurtă, bileţelul de informare,

	medical), adresele străzilor, orarul circulaţiei transportului în localitate, preţul mărfurilor).	scrisoarea cu text scurt și desen;
II	Orarul lecţiilor, programul de lucru (magazin, biblioteca, punctul medical), adresele străzilor, orarul circulaţiei transportului în localitate, preţul mărfurilor).	Bileţelul de informare, biletul de mulţumire, bileţelul de solicitare, răspuns la bileţel, scurte mesaje scrise electronice (SMS), răspuns la mesaje, scrisoarea cu text scurt și desen;
III	Știrile, articole din ziare, de pe internet, textele ştiinţifice din enciclopediile pentru copii, de pe site-uri, definiţiile cuvintelor din dicţionar.	Anunţul, afișul, felicitarea orală scurtă, scurte mesaje scrise electronice (SMS), răspuns la mesaje, felicitarea scurtă;
IV	Știrile, articole din ziare, de pe internet, textele ştiinţifice din enciclopediile pentru copii, de pe site-uri, definiţiile cuvintelor din dicţionar.	Invitaţia, spotul publicitar, mesajul electronic (la telefon sau computer, după posibilităţi), solicitarea și oferirea (de informaţii; repetării unui mesaj; sprijinului; unui obiect), modul/instrucţiuni de folosire a unor aparate, cartea poștală, reţetele culinare, reclamele publicitare, afișul, fluturașul publicitar, programul unui spectacol, buletinul meteo, pagina de jurnal, anunţul de pe internet.

3.1. Textul nonliterar informativ în clasele primare

Textul nonliterar informativ oferă informații despre un anumit aspect al realității într-un limbaj concis. Dintr-un asemenea text lipsește limbajul plastic. Textul nonliterar informativ transmite cititorilor idei, oferă explicaţii în legătură cu diverse obiecte, fenomene, situaţii, atitudini ale unor persoane,

demonstrează cum se face un lucru, cum funcţionează un aparat etc. Are drept scop transmiterea unor informaţii ce privesc date, fapte, fenomene, din realitate și trebuie să ofere suficiente informații și explicații necesare pentru a înțelege informațiile. Aceste texte trebuie să informeze ceea ce este și ce nu este important cu privire la un subiect, astfel încât cititorul să poată învăța corect [1].

C. Gavrilă specifică caracteristicile textului informativ [5. p. 183]:

- are scopul de a informa, de a convinge, de a amuza, de a explica, de a sensibiliza, folosind în acest sens un limbaj adecvat intențiilor vorbitorului: cu mărci specifice captării atenției, menținerii interesului, cu forme lingvistice accesibile majorității cititorilor, cu o prezentare grafică atractivă, astfel încât să poată trezi interesul receptorului.
- se referă, în general, la aspectele din realitate, prezentate fără intervenția ficțiunii, în limitele obiectivității și ale spiritului practic;
- este formulat clar, fără ambiguități, iar textul propriu-zis este de mai multe ori însoțit de imagini grafice, astfel încât să impresioneze ochiul, să atragă și să convingă, să faciliteze obținerea rapidă a informației dorită, chiar și pentru necunoscători ai domeniului;
- sunt texte care au ca scop informarea cititorului, convingerea publicului, satisfacerea unor necesități utilitare.

Întrebările care ghidează lectura textului informativ sunt: Despre ce suntem informaţi? Cum suntem informaţi? De ce? (în ce scop este transmisă informaţia)?

Propune, în cele ce urmează, câteva exemple de *texte nonliterar informative:*

1. ***Articolul din ziar*** – are drept scop transmiterea unei informații adevărate despre date și fapte. Se studiază începând cu clasa a III-a.

Muzeul Satului din Chișinău

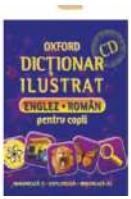
Este un colțișor sfânt și liniștit, în care poți vedea cum au trăit strămoșii noștri. Aici sunt expuse în aer liber diverse unelte de uz casnic, urmează a fi construite sau sunt deja în construcție mori de vânt, de apă, case de locuit ca-n povești. Toți care poposesc aici rămân surprinși de fantasticul peisaj cu o atmosferă de calm.

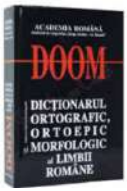
(26 martie 2020 www.florile dalbe. md)

Biserica de lemn „Adormirea Maicii Domnului", Muzeul Satului, Chișinău

2. ***Definițiile cuvintelor din dicționar.*** Dicţionarele sunt opere lexicografice care înregistrează cuvintele unei limbi în ordine strict alfabetică. Lexicografia este considerată ca o ramură a ştiinţei limbii (lingvisticii) care se ocupă de explicarea şi definirea sensurilor cuvintelor, clasificarea cuvintelor şi înregistrarea cuvintelor în dicţionare, enciclopedii, glosare etc. Cele mai importante dicţionare pentru publicul larg, mai ales pentru elevi, sunt:
   - Dicţionarul Explicativ al Limbii române (DEX);
   - Dicţionarul Ortografic, Ortoepic şi Morfologic al Limbii române (DOOM);
   - Dicţionarele bilingve (pentru studierea limbilor străine) etc. Spre exemplu:

polindrom substantiv neutru

1. Problemă enigmistică care constă în aflarea unui cuvânt, a unei propoziții sau a unei fraze care citite direct (de la stânga la dreapta) au un înțeles, iar citite invers (de la dreapta la stânga) au un alt înțeles decât cel de la care s-a plecat. Este o variantă a palindromului. Are aceeași origine și evoluție ca și palindromul. Ca și palindromul, polindromul are mai multe specii.

3.2. Textul nonliterar funcțional în clasele primare

Textele nonliterar funcționale sunt cele care, așa cum indică numele lor, îndeplinesc o funcție specifică; adică sunt texte care se adresează destinatarului mesajului într-un mod direct, clar și concret și au misiunea să exercite o acțiune specifică. Prin acest tip de text, ghidăm receptorul mesajului în executarea acțiunii menționate. Dincolo de acest ghid, uneori textele funcționale furnizează destinatarului și materialele de care au nevoie pentru a efectua acțiunea în cauză (care este acțiunea pe care vrem să o vedem sau să o „obținem"). Indiferent de textul funcţional reprezentat în comunicare, emiţătorul abordează obiectiv realitatea şi foloseşte un limbaj comun, convenţional, prin excelenţă tranzitiv. Noțiunea de „funcțional" ar avea sensul de *util*, *practic* [1]. Cele mai frecvente texte nonliterare utilizate în ziua de azi sunt:

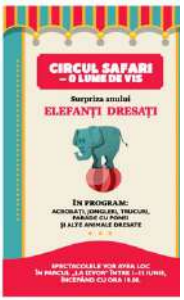
1. ***SMS-ul*** (serviciu de mesaje scurte) este o componentă a serviciilor de mesagerie text din majoritatea sistemelor de telefon, Internet și dispozitive mobile. Utilizează protocoale de comunicare standardizate pentru a permite dispozitivelor mobile să facă schimb de mesaje text scurte. Un serviciu intermediar poate facilita o conversie text-voce pentru a fi trimisă la liniile fixe.
2. ***E-mail-ul*** este un mesaj scris, transmis prin poșta electronică. Reprezintă o modalitate rapidă de transmitere a informațiilor, care eficientizează comunicarea. În redactarea unui mesaj ce va fi transmis prin e-mail trebuie să fie folosite formule de adresare potrivite, în funcţie de persoana căreia i se scrie. Se încheie mesajul cu o formulă politicoasă, apoi se scrie numele şi prenumele.

Salut, dragul meu prieten!

Voiam să-ţi aduc aminte să-mi expediezi poza de la ziua ta de naştere. Încă o dată îţi mulţumesc pentru sărbătoarea organizată. Şi încă ceva… Torta a fost extraordinară. Abia aştept să ne revedem.

Al tău prieten, Liviu

3. ***Afişul*** este o înştiinţare publică, tipărită (uneori e desenată), care se fixează sau se distribuie în anumite locuri pentru a anunţa ceva (un eveniment care ţine de viaţa culturală, sportivă, politică etc. Prin intermediul afişului se precizează:
   - locul, data și ora desfășurării evenimentului;
   - sloganul;
   - imagini atractive;
   - comunicări scurte, dar convingătoare;
   - cine organizează sau participă.

Plasarea afişelor se face în spaţii special amenajate în acest scop. Într-o societate civilizată afişele rămân până le retragerea lor de către persoanele însărcinate cu aceasta.

4. ***Anunțul*** – oferă informații utile, necesare oamenilor (obiecte pierdute, obiecte de vânzare, schimburi de locuințe, închirieri, întâlniri, evenimente etc.

5. ***Bilețelul (biletul)*** este un mesaj scris, adresat doar persoanelor apropiate, el nu se transmite prin poștă. Biletul poate exprima: scuze, mulțumiri, solicitări, informații. El cuprinde: data, formula de adresare, conținutul, semnătura.

Curriculum ne orientează spre studierea bileţelului de informare (din clasa I), de mulţumire şi de solicitare (din clasa a II-a) [3]. Spre exemplu:

18 februarie
Mihai,
Îţi mulţumesc pentru cartea trimisă!
Florin

Bileţel de mulţumire

17 februarie
Roxana,
Astăzi plec la bunici. Ne vom vedea la sfârşit de săptămână.
Ana

Bileţel de informare

15 februarie
Adi,
Vino, te rog, după-amiază la mine acasă. Vreau să-mi explici o problemă.
Nicu

Bileţel de solicitare

6. ***Felicitarea*** este o ilustrată special imprimată prin care o persoană adresează altei persoane felicitări şi urări. Poate fi transmisă cu ocazia unor realizări sau evenimente importante. Felicitarea are o formulă de adresare şi încheiere, un text scurt, semnătură. Când se scrie o felicitare, se ţine cont de persoana căreia i se adresează. Părţile componente ale unei scrisori sunt:

7. ***Invitația*** este un text funcțional scurt prin care o persoană este îndemnată să participe la un eveniment (zi de naștere, serbare școlară, manifestare cultural-sportivă). Invitația se scrie îngrijit, de mână sau la computer, de regulă pe hârtie mai groasă. Textul invitației conține: cine face invitația, denumirea

INVITAȚIE
Vă invit vineri, 15 ianuarie, ora 17, la un concert, la teatrul „Licurici”.

evenimentului, data și locul, programul evenimentului (opțional) [2; 6, p. 41].

8. ***Buletinul meteo*** este un scurt program de radiodifuziune (radio, TV) care se ajută de folosirea unor hărți și diagrame sugestive pentru a anunța prognoza meteo pentru următoarea/ următoarele zile.
9. ***Rețetele culinare –*** constă dintr-o listă de ingrediente și o serie de instrucțiuni sau sfaturi pentru a prepara un anumit fel de mâncare. Rețetele se transmit uneori din generație în generație și constituie o parte importantă din cultura unei regiuni.

Așadar, în categoria textelor nonliterare intră *textele ştiinţifice* din manualele școlare, *rețetele, buletinele meteo, reclamele de tot felul, prospectele de medicamente, instrucţiunile de utilizare a aparatelor, anunțurile* etc. La studierea acestor texte, pentru identificarea și producerea acestora de către elevi, vom avea în vedere faptul că:

- textul nonliterar are caracter non-ficţional, căci reflectă realitatea;
- are ca scop informarea sau convingerea cititorului privind secvențele de realitate cotidiană;
- pentru a se evita ambiguitățile și pentru a se asigura accesibilitatea, cuvintele sunt folosite cu sensul lor propriu;
- limbajul este corect, precis si accesibil, în funcţie de tipul de text nonliterar, utilizându-se termeni de specialitate;
- are caracter obiectiv.

Astfel, odată ce curriculumul școlar la Limba și literatura română pentru clasele primare propune și studierea *textelor nonliterare,* aceasta înseamnă că școala se deschide spre nevoile diverse și pragmatice ale lecturii/ale receptării, incluzând în aria ei de preocupări și formarea de competenţe pentru înţelegerea acelui tip de texte cu care venim cel mai des în contact. Învăţătorul va îndruma elevii să exploreze conţinutul textelor nonliterare cu care se întâlnesc în activităţile zilnice, îi va orienta în descoperirea mijloacelor folosite de autori la elaborarea acestor tipuri de texte.

Activități de reflecție:

- Enumerați 4-5 caracteristici ale textului nonliterar.
- Specificați tipurile de texte nonliterare învățate în clasele primare.
- Determinați trăsăturile specifice textului literar şi pe cele specifice textului nonliterar, încercuindu-le cu roşu pe cele ale textului literar şi cu albastru pe cele ale textului nonliterar:
  - are caracter ficţional (este o plăsmuire a imaginaţiei autorului, care transfigurează realitatea, o modelează, transformând-o într-un univers imaginar propriu);
  - are caracter nonficţional (este bazat pe aspecte adevărate, concrete ale realităţii cotidiene);

- are drept scop provocarea fanteziei şi a emoţiei cititorului/ receptorului;
- are drept scop informarea cititorului/ receptorului, dar şi transmiterea unor convingeri, încercarea de a-l determine pe acesta să facă/ să creadă un anumit lucru;
- trăsătura fundamentală este expresivitatea, obţinută prin diferite procedee/ figuri de stil;
- vehiculează valori general-umane prin diverse teme şi motive literare (iubirea, adevărul, dreptatea, sinceritatea, emoţia, nostalgia, jocul, războiul, tradiţia, natura, etc.);
- este folosit aspectul corect, îngrijit al limbii;
- pune în mişcare personaje – existenţe fictive integrate în universul operei;
- prezintă o mare varietate de forme: opere lirice, epice, aparţinând diverselor specii literare;
- sunt prezente uneori clişee de limbaj (formule fixe folosite în diverse acte oficiale, scrisori etc.), termeni specifici unui anumit domeniu;
- prezintă o mare varietate de forme: texte de lege, reţete, prospecte de medicamente, instrucţiuni de montare/ utilizare a aparatelor, ghiduri turistice, reclame, articole de ziar sau de revistă, ştiri, interviuri, anunţuri).

• Elaborați o schiță de proiect didactic la predarea-învățarea *textului nonliterar funcțional Biletul*, clasa a III-a.

Exerciții online:

• Categorisiți textele literare și nonliterare: *https://wordwall.net/ro/resource/3543386/tipuri-de-texte-literar-%C8%99i-nonliterar*

Bibliografie:

1. BURAGA, A. *Abordarea textului nonliterar în clasele primare*. [online]. [citat 03.03.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/27-31_33.pdf
2. CODREANU, A. *Abordarea textului nonliterar în clasele primare* [online]. [citat 12.03.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/124401
3. *Curriculumul pentru învățământul primar*. Chișinău: MECC, 2018, 212 p.
4. *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, București: Editura Univers Enciclopedic Gold, 2012, 1230 p.
5. GAVRILĂ, C. *Limba și literatura română de la competență la performanță*, Iași: Polirom, 2010, p.183;
6. *Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar*. Chișinău, MECC, 2018, 272 p.
7. GOLUBIȚCHI, S. *Valori epistemice: Limba și literatura română în învățământul primar. Ghid metodologic*. Chișinău: editura Print-Caro, 2023. 118 p.
8. MUNTEANU, T. *Formarea competenței de comunicare scrisă la elevii mici*. [Citat 03.03.2023]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/67-79_3.pdf